ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
«ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»
Навчально-науковий інститут управління, економіки та бізнесу
Кафедра публічного адміністрування

«Допущено до захисту»
Завідувач кафедри
_____
І.А.Семенець-Орлова
«____»_____2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему:

«МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ»

Виконала: студентка групи
Е-12-23-М1ПУА(2.0з)
спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»
Стоян Ірина Євгеніївна
Керівник: PhD, Чмир Я.І.

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Стоян Ірина Євгеніївна. «Механізми реалізації державної екологічної політики в Україні».

Кваліфікаційна робота на здобуття рівня вищої освіти «магістр» із спеціальності «Публічне управління та адміністрування» - Міжрегіональна Академія управління персоналом – Київ. 2025

У кваліфікаційній роботі визначено теоретичні аспекти реалізації державної екологічної політики в Україні. Проаналізовано сучасний стан реалізації державної екологічної політики в Україні. Розкрито механізми реалізації державної екологічної політики в Україні.

Ключові слова: державна екологічна політика, природокористування, екологічна безпека, нормативно-правове забезпечення.

SUMMARY

Stoyan Iryna. "Mechanisms for the Implementation of State Environmental Policy in Ukraine".

Thesis for obtaining the level of higher education "Master" in "Public Administration" - Interregional Academy of Personnel Management - Kyiv. 2025

The thesis identifies the theoretical aspects of implementing state environmental policy in Ukraine. The current state of implementation of state environmental policy in Ukraine is analyzed. The mechanisms for the implementation of state environmental policy in Ukraine are revealed.

Key words: state environmental policy, environmental management, private environmental safety, regulatory and legal framework.

ЗМІСТ

ВСТУП 4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ 10
1.2 Еволюція наукових досліджень проблем реалізації екологічної політики в Україні 10
1.2. Аналіз нормативно-правового забезпечення в галузі екології і природокористування 14
1.3 Міжнародний досвід у сфері забезпечення екологічної безпеки та його значення для України 20
Висновки до розділу 1 38
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ 40
2.1. Суб'єкти, об'єкти та зміст реалізації державної екологічної політики в Україні 40
2.2 Механізми дотримання норм державної екологічної політики в Україні 45
Висновки до розділу 2 49
РОЗДІЛ 3. МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ 52
3.1. Проблеми и реалізації державної екологічної політики в Україні 52
3.2 Напрями удосконалення механізмів реалізації державної екологічної політики 57
Висновки до розділу 3 62
ВИСНОВКИ 64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 67

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Механізми реалізації державної екологічної політики в Україні доцільно розуміти як узгоджену систему правових, інституційних, організаційно-процедурних, економічних, контрольних та інформаційно-цифрових інструментів, що забезпечують повний цикл політики від цілепокладання до корекції рішень. Нормативну основу задають “Конституція України” (закон), яка закріплює право кожного на безпечне довкілля і обов’язок держави гарантувати екологічну безпеку, “Про охорону навколишнього природного середовища” (закон), що конкретизує принципи та інструменти охорони природи, а також “Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року” (закон), який визначає стратегічні цілі, індикатори та рамку інтеграції екологічних вимог у всі сектори [1; 2; 3]. Структурно механізм спирається на політичний цикл: цілепокладання й планування (стратегічні документи та програми), ресурсне забезпечення (бюджет і екологічні платежі), реалізацію (адміністративні процедури й сервісні інструменти), моніторинг і контроль (державний нагляд, аудит, відкриті дані), оцінювання та перегляд рішень.

Правові та процедурні інструменти охоплюють стратегічну екологічну оцінку для планів і програм та оцінку впливу на довкілля для проєктів, які забезпечують превентивне врахування екологічних ризиків і встановлення умов провадження діяльності; дозвільні режими спеціального природокористування у сферах вод, надр, лісів і землі, що закріплюють кількісні та якісні ліміти, технологічні вимоги та плани моніторингу; механізми державного екологічного контролю, включно з можливістю зупинення робіт і притягненням до юридичної відповідальності за порушення встановлених умов; судовий захист права на безпечне довкілля [2; 4–8]. Економічні інструменти включають екологічний податок, плату за спеціальне використання природних ресурсів та інші платежі, функція яких полягає у внутрішньому врахуванні екологічних витрат та

стимулюванні до запобіжних технологій [9]. Інституційний контур формують центральний орган у сфері довкілля, його територіальні підрозділи, Державна екологічна інспекція як орган нагляду, органи місцевого самоврядування, а також заінтересована громадськість через процедури участі та доступу до екологічної інформації [5; 7]. Інформаційно-цифрова складова забезпечується реєстрами, відкритими даними й електронними сервісами у сферах оцінювання впливів, дозвільних процедур та державного контролю, що підвищує прозорість, простежуваність і підзвітність рішень. Нормативна конвергенція з правом ЄС за Угодою про асоціацію надає методичну базу для запровадження ризик-орієнтованого нагляду, найкращих доступних технологій/методів та індикаторного моніторингу виконання політики [3].

Результативність механізмів проявляється у здатності системно знижувати екологічні ризики для життя і здоров’я людей та довкілля, забезпечувати дотримання екологічних прав і досягнення стратегічних цілей. Для цього потрібні чіткі показники на рівні дозволів і програм (ліміти, концентрації, обсяги скидів/викидів, площі відновлених екосистем), прозоре відстеження їх виконання, своєчасні коригування та належна відповідальність за відхилення

Забезпечення екологічно збалансованого використання природних ресурсів визначене як складова мети національної екологічної політики України в Законі України “Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики на період до 2020 року” від 21 грудня 2010 року. Збалансоване природокористування ґрунтується на принципах сталого розвитку: господарський комплекс має одночасно задовольняти зростаючі потреби населення, забезпечувати раціональне й екологічно безпечне управління ресурсами та створювати сприятливі умови для здоров’я людини. Управління стає екологічно збалансованим і стійким лише тоді, коли воно екологічно безпечне, тобто не порушує екологічну безпеку як стан довкілля і як суб’єктивне право особи. Важливість сталого розвитку як умови екологічної безпеки підкреслена й у “Стратегії сталого розвитку “Україна–2020”” та у Стратегії

національної безпеки 2015 року. Формою реалізації сталого розвитку в природокористуванні є гарантування екологічної безпеки територій, що водночас захищає інтереси суспільства як власника ресурсів відповідно до статті 13 Конституції України та дозволяє збалансувати економічну й екологічну складові розвитку. Аналіз чинного природоохоронного законодавства і практики його застосування щодо спеціального природокористування засвідчує недостатність обов'язкової системи забезпечення екологічної безпеки та домінування економічної складової над екологічною, що призводить до порушення конституційного права людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля та вимагає належної реакції держави відповідно до статті 16 Конституції України.

Наукове підґрунтя дослідження сформоване працями вчених, які обґрунтовують правове забезпечення екологічної політики, спеціального природокористування та безпеки життєдіяльності. Узагальнення еволюції досліджень доцільно здійснювати у чотирьох періодах: від 1960-х до 1982 року – перехід від регулювання раціонального використання ресурсів до охорони довкілля людини; 1982–1991 роки – акцент на безпеці людини в окремих сферах та закріплення пріоритету екологічної безпеки; 1991–2002 роки – становлення правового забезпечення екологічної безпеки в незалежній Україні з подальшою публікацією спеціальної праці "Закон про екологічну безпеку" [1]; з 2002 року – поглиблені студії механізмів регулювання в окремих секторах. Значний внесок зроблено школою, започаткованою В. Л. Мунтяном, який послідовно обґрунтовував нерозривну єдність використання і охорони природи та потребу діалектичного розв'язання суперечності між технологічним зростанням і відновленням ресурсів [13; 14; 15]. В руслі цієї логіки формувалася ідея розширення об'єкта екологічних відносин за рахунок включення людини і середовища її проживання. У 1991 році прийнято Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища", що проголосив пріоритет забезпечення екологічної безпеки і визначив її як стан довкілля [25], а

проголошення незалежності України [26] активізувало правові дослідження у цій площині. Далі розвивалися підходи до екологічної експертизи як інструменту превенції [27; 28], безпеки у сферах ядерної та радіаційної діяльності [29], екологічної інформації, участі громадськості, екологічних прав громадян і конституційних основ екологічних правовідносин [31–38]. У спеціальних областях опрацьовано правовий режим надрокористування [58], видобутку нафти і газу [57], спеціального лісокористування як складової сталого розвитку [59], що підтверджує спільну для сучасної доктрини позицію: забезпечення екологічної безпеки має пріоритет перед суто економічними інтересами видобутку й переробки сировини.

Нормативно-правове забезпечення екології та природокористування становить ієрархічну систему актів: Конституція України (право на екологічну безпеку, стаття 50; обов’язок держави забезпечувати екологічну безпеку, стаття 16) [91]; програмні акти екологічної політики (Основні засади (стратегії) на період до 2020 року) [92–94]; акти національної безпеки, що пов’язують екологічну безпеку з національною [95; 96]; міжнародно-правові зобов’язання, включаючи Угоду про асоціацію Україна–ЄС та наближення до права ЄС (зокрема, Директива 2011/92/ЄС про ОВД) [103; 106–108]; системоутворювальний Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища”; законодавчі акти дозвільної системи у сфері господарювання [109; 110]; ресурсні кодекси (земельний, водний, лісовий, про надра) та спеціальні закони щодо відходів, атмосферного повітря, об’єктів підвищеної небезпеки [111–117]; підзаконні порядки, інструкції та стандарти, які деталізують набуття й реалізацію права спеціального природокористування [118–122; 127–131; 132]. Важливо, що європейський підхід виразно превентивний: пріоритет надається оцінці впливів до початку діяльності й недопущенню порушень, тоді як національні приписи нерідко містять прогалини, колізії та надмірно орієнтовані на доступ до ресурсу без достатніх гарантій безпеки.

Метою магістерської роботи є науково-теоретичне обґрунтування правового забезпечення екологічної безпеки у сфері спеціального природокористування.

Завдання та логіка досягнення мети. Для реалізації окресленої мети у дослідженні послідовно вирішено такі завдання:

– узагальнити наукові підходи до реалізації екологічної політики;

– з'ясувати нормативно-правові засади у сфері екології та природокористування;

– визначити суб'єкти, об'єкти та зміст реалізації державної екологічної політики в Україні;

– проаналізувати механізми дотримання вимог державної екологічної політики;

– узагальнити проблеми реалізації екологічної політики;

– розробити напрями удосконалення механізмів запровадження державної екологічної політики.

Об'єктом дослідження є процес реалізації державної екологічної політики, тоді як предметом є механізми її реалізації в Україні.

Предметом дослідження є механізми реалізації державної екологічної політики в Україні.

Методологічна основа і підходи. Методологічний каркас сформовано системою загальних і спеціальних методів наукового пізнання. Формально-логічний метод застосовано для уточнення понятійно-категоріального апарату дослідження. Системний і структурно-функціональний підходи використано для аналізу сучасного стану та напрямів удосконалення правових засобів екологічного регулювання. Діалектичний метод забезпечив виявлення загальних закономірностей нормативно-правового регулювання у сфері екологічної безпеки. Порівняльно-правовий метод дозволив проаналізувати національне, міжнародне, європейське законодавство і практики інших держав щодо правових засад державного регулювання екологічної галузі. Комплексний метод

застосовано для формулювання пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства у досліджуваній сфері.

Практична цінність результатів. Отримані результати можуть бути використані у науково-дослідній роботі, у сфері законотворчості та правотворчості, а також у навчальному процесі.

Композиція та обсяг роботи. Структура магістерської роботи включає вступ, три розділи, висновки та список використаних джерел; загальний обсяг становить 75 сторінок.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

1.2 Еволюція наукових досліджень проблем реалізації екологічної політики в Україні

Доцільним кроком є розгорнуте теоретичне осмислення проблем реалізації екологічної політики з акцентом на розвиток науково-правових студій із відповідної тематики. З урахуванням змісту наявних досліджень логічно виокремити чотири умовні історичні етапи: перший – від 1960-х до 1982 року, коли відбувається перехід від регулювання раціонального використання природних ресурсів до постановки завдання забезпечення безпеки навколишнього середовища людини; другий – 1982–1991 роки, що позначені студіями про безпеку людини в окремих сферах життєдіяльності й завершуються ухваленням Основного Закону, який прямо закріплює пріоритет екологічної безпеки, а також проголошенням незалежності України; третій – 1991–2002 роки, коли формується корпус праць про правове забезпечення екологічної безпеки в умовах незалежної держави й що логічно підсумовано публікацією першої спеціальної праці “Закон про екологічну безпеку” [1]; четвертий – від 2002 року до сьогодення, у межах якого дослідження зосереджуються на регулюванні екологічної політики в окремих секторах суспільного життя.

Вагомий внесок у становлення наукової школи правової охорони природи здійснив В. Л. Мунтян, якого обґрунтовано вважають патріархом сучасної української освітньо-наукової традиції у цій галузі; його ідеї, гіпотези та прогнози понад півстоліття активізували фахову дискусію, і чимало з них зберігають актуальність і нині [13, с. 11–12]. У працях дослідника послідовно показано, що використання природи як виміру взаємодії суспільства й довкілля проявляється у двох взаємопов’язаних площинах: споживанні ресурсів і

негативному антропогенному впливі, який порушує природні рівноваги біосфери та людини і зумовлює потребу в охороні природи як системній категорії, частиною якої є сама людина [13, с. 12]. У монографії "Правова охорона природи Української РСР" подано розгорнутий аналіз історії поняття "охорона природи" від доби Київської Русі, розкрито його зміст, а також окреслено правові засади охорони окремих природних ресурсів і заповідних об'єктів; водночас запропоновано тлумачити охорону природи, зокрема, як забезпечення раціонального використання природних ресурсів у господарській діяльності [14]. Така аргументація підтверджує послідовну позицію В. Л. Мунтяна щодо нерозривної єдності використання та охорони природи [14]. Методологічно цінним є акцент ученого на необхідності діалектичного розв'язання суперечності між технологічним та економічним освоєнням ресурсів і потребою їх постійного відновлення та збереження; серед провідних напрямів охорони природи у широкому розумінні він виокремлює забезпечення чистоти середовища проживання людини через поліпшення умов життя у містах і селищах, озеленення, боротьбу із забрудненням повітря, ґрунтів і вод [14]. В подальших працях зафіксовано еволюцію від вузькоекологічного підходу до розширення складу об'єктів екологічних відносин за рахунок включення людини та її життєвого середовища; показовою є робота "Охорона природи і виховання людини", де наголошено на популяризації ідей дбайливого ставлення до природи як середовища існування людини [15].

Паралельно в Україні виконувалися галузеві дослідження про гарантування безпечних умов життя. Так, Н. Р. Малишева у 1981 році захистила дисертацію "Захист навколишнього середовища від шуму", акцентувавши правове регулювання у цій сфері в інтересах охорони здоров'я населення [22], а згодом розвинула ці підходи в монографії "Захист навколишнього середовища від шуму (правові та організаційні питання)" [23]. Визначальною подією стало ухвалення 25 червня 1991 року Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища", який проголосив пріоритет екологічної безпеки,

визначив її як стан довкілля та заклав засади спеціального природокористування [25]; проголошення незалежності 24 серпня 1991 року спрямувало подальші еколого-правові розвідки на осмислення екологічної безпеки як юридично визначеної категорії в суверенній Україні [26].

У період становлення національної науки екологічного права ключову роль відіграв В. І. Андрейцев, який одним із перших системно розгорнув проблематику правового забезпечення екологічної безпеки. Його докторське дослідження (1992 рік) присвячене теорії ефективності екологічної експертизи як реального механізму гарантування екологічної безпеки; у ньому також обґрунтовано зміст і структуру проєкту Закону України "Про екологічну експертизу", пізніше ухваленого Верховною Радою (1995 рік) [27]. В. І. Андрейцев критично осмислив положення Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища", відмежувавши екологічну безпеку від загальної охорони довкілля та наголосивши на необхідності спеціального державного захисту життя і здоров'я людини від шкідливих впливів середовища; водночас він указав на недостатнє врахування цього законодавцем і запропонував розглядати об'єкти екологічних правовідносин як у площині природних ресурсів, комплексів, екосистем, так і в площині людини та її захисту від небезпечних впливів середовища життєдіяльності [28, с. 12]. У цей же час Г. І. Балюк дослідив правові засади безпеки поводження з екологічно небезпечними об'єктами, зокрема у сфері ядерної та радіаційної безпеки [29]. Узагальненням етапу стала публікація В. І. Андрейцева "Закон про екологічну безпеку" (2002 рік), де систематизовано ключові події від 1991 року і показано, що процес природокористування невіддільний від дотримання вимог екологічної безпеки здійснюваної діяльності [1, с. 19].

Помітний доробок представників наукової школи, започаткованої В. І. Андрейцевим, належить М. В. Красновій, яка досліджує правове регулювання екологічної інформації [31], участь громадськості в ухваленні екологічних рішень [32], захист екологічних прав громадян [33; 34], а також місце

екологічного права в правовій системі [35], його системність і методологію [36], еволюцію та пріоритети галузі й склад об’єктів екологічних правовідносин [37], конституційно-правові основи регулювання екологічних відносин [38]. А. Грицан зосереджується на організаційно-правовому забезпеченні контролю за використанням і охороною надр, розкриваючи співвідношення понять “використання надр”, “надрокористування”, “раціональне використання надр” і “охорона надр” із детальним аналізом правового режиму діяльності надрокористувачів [58]. Н. Макаренко підкреслює значення нормативного регулювання безпеки під час видобутку нафти й газу, оскільки навіть за нормальних умов експлуатації свердловин зберігається суттєвий екологічний ризик [57, с. 1]. У дисертації В. П. Непійводи доведено, що належне правове забезпечення спеціального лісокористування є передумовою сталого розвитку та збалансування його еколого-економічних компонентів; автор наполягає на практичному утвердженні концепції сталого розвитку як балансу між економічним зростанням і соціальними потребами, з одного боку, та збереженням природного середовища для нинішніх і майбутніх поколінь – з іншого, при цьому акцент робиться на природно-ресурсному вимірі, зокрема на збереженні лісів і лісових ресурсів [59, с. 3].

Сумарний аналіз наведених підходів дає підстави стверджувати, що сучасна вітчизняна наукова думка послідовно підтримує тезу про те, що регулювання й забезпечення екологічної безпеки становить ключовий складник відносин надрокористування та інших видів спеціального природокористування. Попри розмаїття досліджуваних аспектів і сфер життєдіяльності, у яких гарантується безпека, автори сходяться на тому, що екологічна безпека де-факто є життєво важливим завданням і визначальним принципом регулювання екологічних правовідносин, який має пріоритет перед цілями задоволення економічного попиту на сировину та промислові ресурси; така позиція зумовлена розумінням екологічної безпеки як базової умови людського існування, що є

методологічно важливим для цього дослідження [1; 13–15; 22; 23; 25; 26; 27–29; 31–38; 57–59].

1.2. Аналіз нормативно-правового забезпечення в галузі екології і природокористування

Нормативне забезпечення екології та природокористування в Україні формують акти чинного законодавства, узагальнену характеристику яких у дотичній частині подано в цьому підрозділі. Для наочності їх доцільно згрупувати за змістом і юридичною силою: 1) Конституція України як акт найвищої юридичної сили [91]; 2) законодавчі акти політичного та програмного характеру; 3) міжнародно-правові акти, ратифіковані Верховною Радою України; 4) Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" як системоутворюючий акт природоохоронного законодавства; 5) акти, що визначають засади дозвільної системи у сфері господарської діяльності й поширюються, зокрема, на спеціальне природокористування; 6) природоресурсні закони, у тому числі ресурсозберігаючі, які встановлюють порядок набуття прав на окремі види спеціального природокористування; 7) підзаконні акти, ухвалені для реалізації та деталізації вимог ресурсних законів щодо порядку набуття й здійснення права спеціального природокористування; 8) нормативні акти, що встановлюють кількісні та якісні показники (вимоги) екологічної безпеки для окремих видів природокористування.

Базове місце у цій системі посідає Конституція України, яка гарантує право кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля (стаття 50) та покладає на державу обов'язок забезпечувати екологічну безпеку (стаття 16). Як слушно зауважується в науковій літературі, Основний Закон фактично задає ієрархію суспільно значущих цінностей і формує конституційні засади пріоритету

гарантування екологічної безпеки, у тому числі в природоресурсній сфері [38, с. 245].

Для дієвого забезпечення екологічної безпеки вагомими є програмні акти, що окреслюють стан екологічних відносин, визначають завдання їх удосконалення і концептуальні підходи до регулювання. Провідну роль серед них відіграють Основні засади (стратегія) державної екологічної політики на період до 2020 року [92]. У розділі 1 цього акта констатовано, що антропогенне і техногенне навантаження в Україні у кілька разів перевищує показники розвинених країн; нижча очікувана тривалість життя значною мірою пов'язана із забрудненням довкілля, зумовленим діяльністю гірничодобувних, металургійних, хімічних та паливно-енергетичних підприємств, які здійснюють екологічно небезпечні види спеціального природокористування. Хоча ці положення не мають прямої регулятивної дії, вони визначають проблемні вузли, що потребують правових рішень, і тим самим задають вектор подальшого нормотворення [92].

Перелік загроз, висвітлений у Стратегії, прямо пов'язаний з ризиками для життя і здоров'я людини: це рівні забруднення повітря й води, стан земель, сфери управління відходами та небезпечними хімічними речовинами, обіг ГМО, а також недостатня готовність до реагування на надзвичайні ситуації техногенного й природного характеру [93, с. 354]. У розділі 2 метою національної екологічної політики визначено стабілізацію і поліпшення стану довкілля шляхом інтеграції екологічної політики у соціально-економічний розвиток країни, насамперед для гарантування екологічно безпечного середовища життя і здоров'я населення, впровадження екологічно збалансованого природокористування та збереження природних екосистем [94, с. 71–72]. Серед принципів політики окремо наголошено на превенції надзвичайних ситуацій і управлінні екологічними ризиками через стратегічну екологічну оцінку, державну екологічну експертизу та моніторинг; забезпеченні екологічної безпеки і рівноваги; відповідальності поколінь; доступності та достовірності екологічної інформації; державній

підтримці модернізації виробництва із зниженням негативного впливу на довкілля [92]. Водночас у тексті Стратегії прямо не артикульовано пріоритетне забезпечення екологічної безпеки саме у сфері спеціального природокористування, що, на наш погляд, потребує коригування через відповідні зміни до акта [92].

До недавнього часу питання екологічної складової національної безпеки регулювалися Законом України “Про основи національної безпеки України” від 19 червня 2003 року [95], який утратив чинність із набранням чинності Законом України “Про національну безпеку України” від 21 червня 2018 року [96]. Підходи першого з названих законів відповідали поширеній у науці позиції про розгляд екологічної безпеки як складника національної та міжнародної безпеки [97, с. 44–47; 98], виокремлювали загрози в екологічній сфері (стаття 7) і спрямовували державну політику на їх подолання, зокрема у сегментах, пов’язаних зі спеціальним природокористуванням (чисті технології, управління відходами, якість питної води, екологічний стан міст тощо). Натомість чинний закон 2018 року не містить адресних норм щодо загроз, пов’язаних зі спеціальним природокористуванням, що обґрунтовано піддавалось критиці ще на стадії проєкту [99, с. 78].

Окремий програмний документ, дотичний до одного з різновидів спеціального природокористування (поводження з відходами), – Програма поводження з твердими побутовими відходами, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 2004 року № 265 [101]. Попри формальну чинність, її зміст був розрахований до 2011 року, конкретизація вимог – недостатня, а отже документ потребує оновлення [102, с. 78–79]. Розділ 1 фіксував системні проблеми: перевантажені полігони як джерела забруднення повітря і підземних вод, відсутність нейтралізації фільтрату, необхідність термінової рекультивації, поєднання побутових і промислових відходів, поширення несанкціонованих звалищ [101].

Міжнародно-правовий вимір, обов'язковий для України, має ключове значення з огляду на євроінтеграційний курс. Центральним актом є Угода про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом і Євратомом – з другого (27 червня 2014 року) [103]. В ЄС превалює превентивний підхід: пріоритет запобігання екологічній шкоді закріплено ще в частині 2 статті 174 Договору про заснування Європейського Співтовариства від 26 березня 1957 року [104, с. 272], що конкретизовано принципом обережності та відшкодування шкоди з усуненням її джерела [105]. Для України це означає потребу інституціалізувати попередні екологічні перевірки планованої діяльності у сфері спеціального природокористування в межах дозвільних процедур. Відповідне наближення передбачає імплементацію Директиви 2011/92/ЄС про оцінку впливу окремих державних і приватних проєктів на довкілля [106], необхідність чого визнано і в урядових планах реалізації [107; 108]: національна система ОВД потребувала суттєвого доопрацювання та побудови ефективних механізмів практично "з нуля".

Системоутворюючим внутрішнім джерелом виступає Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища", який формулює принципи регулювання всіх екологічних відносин, у тому числі пов'язаних із забезпеченням екологічної безпеки у спеціальному природокористуванні; визначає загальні засади спеціального природокористування та закріплює право на екологічну безпеку, а також містить розділ XI із правовими засобами забезпечення екологічної безпеки в різних сферах суспільного життя [25].

Загальні рамки дозвільних відносин, застосовні і до спеціального природокористування, встановлено законами про дозвільну систему у сфері господарської діяльності [109] та про перелік документів дозвільного характеру [110]. Ці акти є універсальними й визначають базові поняття (зокрема "дозвільна система", "документ дозвільного характеру"), коло дозвільних органів і процедур, а також обмежують можливість вимагати від суб'єктів господарювання дозволи, не передбачені законом. Водночас спеціалізованих

норм, безпосередньо орієнтованих на гарантування екологічної безпеки, вони не містять.

Ресурсні кодекси та спеціальні закони визначають, коли потрібні дозволи, хто їх видає і за якою процедурою: Земельний кодекс України [111], Водний кодекс України [112], Кодекс України про надра [113], Лісовий кодекс України [114], а також закони “Про об’єкти підвищеної небезпеки” [115], “Про відходи” [116], “Про охорону атмосферного повітря” [117]. Наприклад, порядок передачі земельних ділянок з державної чи комунальної власності на конкурсних засадах визначено у главі 21 ЗКУ; дозвіл на спеціальне водокористування регулює стаття 49 ВКУ; дозвіл на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря – стаття 11 відповідного закону. Ці акти також встановлюють режим реалізації прав природокористувачів, підстави обмеження та припинення прав як інструмент забезпечення екологічної безпеки (зокрема, статті 140–141 і 143 ЗКУ; статті 55–56 ВКУ; статті 26–27 Кодексу про надра).

Для практичного застосування норм ухвалено низку підзаконних актів, які деталізують процедури набуття та здійснення прав спеціального природокористування. Серед них – Порядок видачі спеціальних дозволів на використання лісових ресурсів і Порядок спеціального використання лісових ресурсів, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 23 травня 2007 року № 761 [118]; Порядок погодження та видачі дозволів на спеціальне водокористування (постанова КМУ від 13 березня 2002 року № 321) із подальшими корективами після змін до статті 49 ВКУ у червні 2017 року [119; 120]; у сфері надрокористування – Порядок проведення аукціонів з продажу спеціальних дозволів і Порядок надання спеціальних дозволів на користування надрами (постанови КМУ від 30 травня 2011 року) [121; 122]. Єдиний механізм проведення та оплати робіт, пов’язаних із видачею дозволів на викиди стаціонарними джерелами, визначено урядовими рішеннями; вимоги до документів, що обґрунтовують обсяги викидів, – Інструкцією, затвердженою наказом Мінприроди від 9 березня 2006 року № 108 [127]. Щодо об’єктів

підвищеної небезпеки, після вилучення прямих дозвільних норм ключовими залишаються процедури ідентифікації та декларування безпеки, деталізовані постановою КМУ № 956 від 11 липня 2002 року [128].

Окрема, не менш важлива ланка – нормативи екологічної безпеки як кількісні та якісні показники, що задають межі прийнятного впливу: екологічні стандарти, гранично допустимі викиди й скиди, рівні допустимого впливу фізичних і біологічних факторів, нормативи гранично допустимих концентрацій у середовищі (стаття 33 Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища”) [129, с. 21]. Наприклад, нормативи ГДВ для стаціонарних джерел затверджено наказом Мінприроди від 27 червня 2006 року № 309 [130]. Історично ГДК для вод об’єктів побутового, питного й культурно-побутового водокористування визначалися актами санітарного законодавства радянського періоду [131], однак у світлі розпорядження КМУ від 20 січня 2016 року № 94-р їх застосування в Україні де-факто неможливе [132]. Додатково роль кількісних обмежувачів ризику виконують ліміти: наприклад, ліміти на скидання забруднюючих речовин у дозволах на спецводокористування (стаття 49 ВКУ), ліміти заготівлі деревини (стаття 71 ЛКУ) та використання лісових ресурсів (статті 72–73 ЛКУ). Закон “Про охорону атмосферного повітря” встановлює також стандарти екологічної безпеки повітря і нормативи впливу для стаціонарних та мобільних джерел, а порядок їх розроблення деталізується підзаконними актами [117].

Узагальнюючи, в Україні діє розгалужений масив нормативних актів, що прямо чи опосередковано працюють на гарантування екологічної безпеки у сфері спеціального природокористування. Їх варто систематизувати за рівнем юридичної сили та предметом регулювання. Водночас чимало положень залишаються нечіткими або колізійними, що ускладнює правозастосування. На відміну від внутрішніх норм, акти ЄС в частині превенції порушень екологічної безпеки демонструють вищий рівень конкретизації процедур і механізмів; отже,

одним із дієвих шляхів удосконалення національного законодавства є його подальша адаптація до права ЄС [92–96; 99–103; 104–108; 111–122; 127–132].

1.3 Міжнародний досвід у сфері забезпечення екологічної безпеки та його значення для України

Сучасний світ стикається зі зростаючими викликами у сфері екології та забезпечення екологічної безпеки. Збереження природних ресурсів, раціональне використання енергії, та боротьба з забрудненням стали невід'ємною частиною глобального розвитку. У цьому світлі, міжнародний досвід відіграє ключову роль у розробці та впровадженні ефективних стратегій та рішень, спрямованих на створення сталого та екологічно стійкого суспільства. Знання про успішні практики інших країн надає можливість визначити оптимальні шляхи досягнення екологічної стійкості та забезпечення збереження природних ресурсів у контексті зростаючого навантаження на екосистеми. Такий обмін досвідом є важливим інструментом для України на шляху до створення високоефективних та інноваційних екологічних стратегій, які враховують глобальні виклики та потреби країни.

Міжнародний досвід у сфері екологічної безпеки є важливим для України з огляду на глобальні виклики, пов'язані із змінами клімату, забрудненням довкілля та ефективним використанням природних ресурсів. Аналізуючи практики різних країн, можна відзначити як успішні приклади впровадження енергоефективних технологій, так і інноваційні підходи до відновлення природних екосистем та управління ресурсами. Нижче представлена таблиця, в якій зібрано основні аспекти екологічної безпеки різних країн та їх потенційне значення для України, яка включає аналіз таких країн, як Німеччина, Швеція, Японія, Канада, США, Австралія, Норвегія, Нідерланди та Індія (табл. 1.3). Кожна з цих держав має свої унікальні підходи до вирішення екологічних проблем, які можуть бути цінними для впровадження в Україні.

Таблиця 1.3

Міжнародний досвід у сфері екологічної безпеки та його значення для України

Країна	Основні аспекти міжнародного досвіду у сфері екологічної безпеки	Значення для України
Німеччина	програми з енергоефективності та використання відновлювальних джерел енергії	можливість впровадження сучасних технологій у сфері енергетики та зменшення викидів.
Швеція	впровадження системи відновлення ресурсів та сучасні технології обробки відходів	створення ефективної системи обробки та використання вторинних ресурсів
Японія	використання технологій для зменшення викидів та забруднення повітря та води	можливість застосування сучасних технологій для забезпечення чистоти довкілля та водних ресурсів
Канада	охорона природи та стандарти лісового господарювання	досвід управління природними ресурсами та боротьби з вирубкою лісів для збереження біорізноманіття та екосистем
США	розвинута система відновлення природних екосистем та ефективного використання ресурсів	можливість вивчення та впровадження сучасних методів відновлення природи та управління природними ресурсами
Австралія	підтримка наукових досліджень та впровадження інновацій у сфері екології	залучення до міжнародних досліджень та обміну інновацій для розвитку сучасних рішень у галузі екології
Норвегія	зосередженість на використанні відновлювальних джерел енергії та охороні морського середовища	можливість вивчення ініціатив з використанням відновлювальних джерел енергії та охорони морських ресурсів
Нідерланди	система управління водними ресурсами та заходи проти затоплень	можливість вивчення сучасних методів управління водними ресурсами та захисту від природних катастроф
Індія	зосередженість на використанні сонячної енергії та боротьба з забрудненням повітря	можливість впровадження сонячних технологій та заходів для зменшення рівня забруднення повітря

Таблиця модифікована автором за джерелами [40; 50; 85; 110; 117; 134; 139; 201; 353; 401; 421; 432].

Дослідження кращих практик інших країн дозволяє нам глибше зрозуміти, які фактори впливають на формування ефективної екологічної політики, які методи та підходи є найбільш ефективними, а також як можна адаптувати ці практики до умов та потреб України. У цьому розділі ми зосередимося на аналізі міжнародного досвіду в галузі екологічної безпеки, з метою визначення основних напрямків для покращення екологічної ситуації та реалізації сталого

розвитку в Україні.

Досвід Німеччини визначається своєю передовою екологічною політикою, особливо у сфері енергетики. Однією з ключових складових цієї політики є програми з енергоефективності та використання відновлювальних джерел енергії. Німеччина активно розвиває та впроваджує програми, спрямовані на зменшення споживання енергії у всіх сферах життя. Це включає в себе стимулювання використання енергоефективних технологій у промисловості, транспорті та побутовій сфері. Заходи спрямовані на зменшення енергетичних витрат і підвищення загальної ефективності використання енергії [50; 201].

Варто зазначити, що на думку вченого О. Загурського [110, с. 137], що Німеччина вкладає значні зусилля в розвиток та використання відновлювальних джерел енергії, таких як сонячна, вітрова, гідроенергія та біомаса. Запровадження та підтримка сучасних технологій у цих секторах сприяє зменшенню залежності від традиційних джерел енергії, таких як вугілля та газ, та сприяє зменшенню викидів парникових газів.

Вказані програми створюють унікальну можливість для України впроваджувати сучасні технології у сфері енергетики, підвищувати енергоефективність та сприяти сталому розвитку. Аналіз та адаптація досвіду Німеччини може визначити шляхи для зменшення викидів та розвитку зеленої енергетики в українському контексті.

Слід додати, що Німеччина приділяє особливу увагу розробці та впровадженню стратегій зменшення викидів парникових газів. Це охоплює використання сучасних технологій у виробництві та транспорті, а також стимулювання використання альтернативних джерел енергії у всіх сферах господарювання. Такий підхід дозволяє значно знизити вплив на атмосферу та сприяти глобальним зусиллям у боротьбі з змінами клімату.

Німеччина активно впроваджує сучасні технології у всіх аспектах енергетики. Вказане охоплює використання високоефективних обладнань, систем автоматизації та моніторингу, що сприяє не лише зменшенню викидів, а

й підвищенню загальної енергоефективності.

Крім цього, Німеччина успішно реалізує програми по поширенню енергетичної свідомості серед громадян та бізнесу. Інформаційні кампанії та освітні заходи допомагають підвищити усвідомленість громадськості стосовно важливості збереження енергії та переходу до сталих енергетичних рішень.

Вказаний німецький досвід може стати цінним джерелом вдосконалення енергетичної політики в Україні, де реалізація подібних стратегій може сприяти ефективному використанню ресурсів та зменшенню впливу на довкілля [134, с. 188].

Таким чином, досвід Німеччини у сфері енергоефективності та використання відновлювальних джерел енергії став відомим як взірець для інших країн. Інтеграція ефективних програм та стратегій дозволила Німеччині ефективно зменшити викиди, підвищити енергоефективність та реалізувати перехід до сталого енергетичного майбутнього. Дані підходи можуть надати важливі вказівки для України у створенні та впровадженні власних стратегій, спрямованих на забезпечення екологічної стійкості та раціонального використання енергетичних ресурсів.

Варто наголосити, що Швеція відзначається успішною реалізацією системи відновлення ресурсів, що базується на концепції “кругової економіки”. Ця система передбачає управління відходами через їх переробку та повторне використання. Значна увага приділяється роздільному збору відходів та їх подальшій обробці для отримання вторинних ресурсів.

Швеція використовує передові технології для обробки відходів, включаючи їхнє ефективне використання та перетворення в ресурси. Такі технології включають механічну та біологічну обробку, використання піролізу для виробництва енергії з відходів, а також впровадження інноваційних методів вторинної переробки [40; 353; 401; 421; 432].

Швеція служить важливим уроком для України у створенні ефективної системи обробки та використання вторинних ресурсів. Розробка інфраструктури

для відновлення ресурсів, посилення ролі роздільного збору відходів та впровадження передових технологій може стати ключовим етапом для покращення екологічної ситуації та створення сталого споживчого середовища [50].

Доречно наголошено, що Швейцарія вдало впроваджує систему роздільного збору відходів, що сприяє ефективній переробці та використанню різних видів матеріалів. Даний підхід дозволяє максимально використовувати вторинні ресурси та зменшує кількість відходів, що потрапляють на сміттєзвалища. Застосування передових технологій у сортуванні та вторинній переробці відходів дозволяє ефективно виділяти цінні компоненти та використовувати їх для нових продуктів. Інноваційні методи, такі як хімічна переробка або енергетичне використання відходів, використовуються для максимізації ресурсного потенціалу [50; 85; 110; 117; 134; 139; 201].

Крім цього, Швейцарія демонструє, що ефективне використання та відновлення ресурсів не лише сприяє збереженню природи, але і створює нові можливості для розвитку економіки. Реалізація цих стратегій сприяє зменшенню відходів, зниженню негативного впливу на навколишнє середовище та створенню стійкого інфраструктурного фонду для майбутніх поколінь.

Україна може взяти на увазі вдалий досвід Швейцарії в розвитку ефективної системи відновлення ресурсів. Важливо підкреслити значення роздільного збору відходів та впровадження новітніх технологій для максимізації використання вторинних ресурсів. Посилення партнерства між громадськістю, бізнесом та урядом може стати ключем до успішного впровадження таких стратегій в українському контексті.

Слід відзначити, що Швейцарія, завдяки своєму передовому досвіду у впровадженні системи відновлення ресурсів та використанні сучасних технологій обробки відходів, стала взірцем для країн, що прагнуть створити стале та ефективне управління відходами. Інтеграція роздільного збору відходів, інноваційних методів їх обробки та використання вторинних ресурсів сприяє не

лише збереженню довкілля, але й розвитку економіки.

Таким чином, Україна може взяти на увагу цей досвід у побудові власної ефективної системи відновлення ресурсів. Запровадження подібних стратегій сприятиме сталому розвитку та зменшенню негативного впливу на довкілля, а також сприятиме формуванню екологічно свідомого суспільства. Важливо підкреслити значення співпраці між громадськістю, бізнесом та урядом для досягнення позитивних змін у сфері управління відходами в Україні.

Варто розглянути наукову працю вченого С. Іванюта, О. Коломієць, О. Малиновська, Л. Якушенко [120], зокрема аналітичну доповідь, у якій піднімаються важливі питання зміни клімату та заходів адаптації. В роботі наголошується на тому, що Японія використовує передові технології для зменшення викидів та покращення якості повітря. Ефективні системи контролю за викидами в промисловості, впровадження сучасних технологій очищення викидів та застосування енергоефективних методів допомагають знизити негативний вплив на атмосферне повітря. Крім того, Японія активно використовує технології для очищення води та збереження водних ресурсів. Інноваційні системи очищення стічних вод, використання водних фільтрів та технологій обробки води для виробництва чистої питної води є складовими частинами стратегії Японії щодо забезпечення чистоти водних джерел.

Україна може розглядати досвід Японії як важливий приклад у використанні сучасних технологій для забезпечення чистоти довкілля та водних ресурсів. Впровадження ефективних систем контролю викидів у промисловості, використання технологій очищення повітря та води, а також розробка інноваційних методів обробки стічних вод може допомогти зменшити забруднення та покращити стан навколишнього середовища.

Доречно зазначити, що застосування сучасних технологій стає ключовим елементом управління екологічними викликами. Україна може взяти на увагу досвід Японії як важливий ресурс у розробці та впровадженні новітніх технологій для забезпечення сталого розвитку та чистоти навколишнього

середовища. Партнерство з науковими, господарськими та технологічними секторами може сприяти впровадженню інноваційних рішень, що сприятимуть збереженню природних ресурсів та забезпечать екологічну стійкість.

Слід додати, що Японія активно впроваджує енергоефективні технології та системи використання відновлювальної енергії, таких як сонячна та вітрова енергія. Вказане сприяє зменшенню викидів парникових газів та створенню стійких енергетичних систем. Японія впроваджує передові технології в промисловості, спрямовані на зменшення викидів та оптимізацію виробничих процесів. Окреслене включає в себе використання сучасних методів управління виробництвом та обробки сировини [40, с. 154].

Японія використовує технології для ефективного очищення стічних вод перед їх відведенням у водойми. Вказане допомагає у збереженні водних екосистем та забезпеченні води високої якості. Японія розробляє інфраструктуру для ефективного використання водних ресурсів, включаючи системи зберігання та переробки води для різних сфер, від промисловості до сільського господарства.

Варто наголосити, що Україна може взяти на увагу успішний досвід Японії та застосувати сучасні технології для зменшення викидів та покращення стану водних ресурсів. Розвиток відновлювальної енергетики, впровадження енергоефективних методів виробництва, а також підвищення ефективності управління водними ресурсами можуть допомогти Україні рухатися в напрямку сталого розвитку та екологічної стійкості. Партнерства з країнами, що вже досягли успіхів у цих сферах, можуть також бути корисними для обміну досвідом та технологіями.

Отже, можна сказати, що Японія виступає прикладом успішного використання сучасних технологій для зменшення викидів та забруднення повітря та води. Її стратегії, спрямовані на енергоефективність, використання відновлювальних джерел енергії, та інноваційні підходи до очищення води, можуть слугувати важливим джерелом інспірації для інших країн, включаючи

Україну.

Таким чином, для України, застосування аналогічних технологічних підходів може допомогти зменшити негативний вплив на навколишнє середовище, забезпечити стійкий розвиток та збереження водних ресурсів. Важливо враховувати досвід Японії не лише в сфері технологій, але й в організації ефективного управління та сприяння інноваціям для досягнення екологічної сталості. Співпраця з міжнародними партнерами може збагатити український досвід і допомогти у втіленні кращих практик для забезпечення чистоти довкілля та водних ресурсів.

Варто розглянути ще одну державу та її досвід – це Канада визначається своєю відданістю охороні природи та біорізноманіття. Країна розробляє та впроваджує стратегії для збереження природних резерватів, національних парків та інших екосистем. Програми відновлення та охорони допомагають зберегти унікальні види та забезпечити сталість екосистем.

Крім цього, Канада встановлює високі стандарти лісового господарювання для збереження лісових ресурсів та біорізноманіття. Окреслене включає ефективні методи лісокористування, відновлення лісів після рубок, та участь громадськості у прийнятті рішень щодо лісового господарювання.

Канада успішно управляє природними ресурсами, враховуючи потреби сьогодення та забезпечуючи їхню сталість для майбутніх поколінь. Зазначене стосується не лише лісових ресурсів, а й інших природних багатств, таких як водні ресурси та біорізноманіття.

Приділяється особлива увага проблемі вирубки лісів та розробленню стратегії для збереження лісового покриву та уникнення негативних впливів на екосистеми. Впровадження ретельних стандартів та механізмів контролю допомагає збалансувати експлуатацію лісів з їхньою охороною.

Україна може взяти на увагу досвід Канади у впровадженні стандартів лісового господарювання та охорони природи. Розробка та впровадження стратегій збереження лісових ресурсів, врахування інтересів громадськості та

створення ефективних механізмів контролю може сприяти сталому використанню лісових екосистем в Україні. Співпраця з країнами, що мають успішний досвід у цій сфері, може допомогти у впровадженні найкращих практик [50, с. 168].

Отже, Канада завдяки своєму досвіду в охороні природи та встановленні високих стандартів лісового господарювання, є надзвичайно важливим прикладом для інших країн, включаючи Україну. Її підхід до збереження біорізноманіття та управління лісовими ресурсами відображає збалансовану стратегію, яка дозволяє задовольняти потреби сьогодення, не позбавляючи при цьому можливостей майбутніх поколінь.

Таким чином, Україна має можливість взяти на увагу цей досвід та впроваджувати ефективні практики у сфері охорони природи та лісового господарювання. Зосередження на створенні стандартів, спрямованих на збереження екосистем, активна участь громадськості та впровадження механізмів контролю допоможуть забезпечити баланс між розвитком та охороною навколишнього середовища в Україні. Співпраця з країнами, що мають успішний досвід в цих напрямах, може виявитися ключовим чинником у досягненні сталого та екологічно стійкого розвитку.

Варто зауважити думку вченої А. Керничної [134, с. 153], що Сполучені Штати мають розвинуту систему відновлення природних екосистем, яка охоплює різноманітні області, включаючи ліси, водні резервуари та природні заповідники. Програми відновлення орієнтовані на відновлення та збереження біорізноманіття, рекреаційні можливості та забезпечення екологічно стійкого управління. У США впроваджуються ефективні стратегії використання природних ресурсів. Це включає в себе сучасні методи сільського господарства, відновлення лісових ресурсів, раціональне використання водних ресурсів та розвиток відновлювальної енергетики.

Крім цього, США активно застосовує сучасні методи відновлення природи, такі як відновлення природних макросів, відновлення водних екосистем та

відновлення природних ландшафтів. Ці практики допомагають покращити екологічний стан та забезпечують сталість природних ресурсів. Україна має можливість вивчати та впроваджувати сучасні методи відновлення природи та управління природними ресурсами, взявши на увагу досвід США. Вивчення їхніх програм та стратегій може допомогти в розробці власних ефективних підходів до відновлення екосистем та сталого використання ресурсів.

Слід додати, що США відзначається розвитком відновлювальної енергетики, включаючи сонячну та вітрову енергію. Україна може вивчити їхній досвід у впровадженні відновлювальних джерел енергії для зменшення відповідальності за використання невідновлюваних ресурсів.

А крім того, досвід США у відновленні природних екосистем та раціональному використанні ресурсів може стати надзвичайно корисним для України. Вивчення цих практик та їхнє впровадження може сприяти сталому розвитку та покращенню екологічної стійкості в Україні.

Отже, що Сполучені Штати Америки представляють собою важливий джерело досвіду у відновленні природних екосистем та ефективному використанні ресурсів. Їхні програми та стратегії відзначаються високою ступенем розвиненості та орієнтовані на збереження біорізноманіття, екологічну стійкість та сталість природних ресурсів. Україна може вивчати та адаптувати ці сучасні методи відновлення природи та управління природними ресурсами для власних потреб. Розвиток відновлювальної енергетики, ефективне використання лісових та водних ресурсів, а також розробка програм відновлення природних екосистем можуть сприяти збалансованому підходу до екологічно стійкого розвитку.

Таким чином, співпраця та обмін досвідом з США можуть стати ключовими факторами у впровадженні найкращих практик, що сприятимуть сталому розвитку та збереженню природних ресурсів в Україні.

На думку вчених Л. Мельника та І. Дегтярьової [204], Австралія відома своєю активною підтримкою наукових досліджень у галузі екології. Країна

інвестує в наукові проєкти, спрямовані на вивчення та збереження природи, вивчення змін клімату та розробку ефективних стратегій управління природними ресурсами. Австралія відзначається активним впровадженням інновацій у сфері екології. Вказане включає в себе застосування сучасних технологій для моніторингу та збереження природних екосистем, використання інформаційних систем для управління екологічними процесами та розвиток ефективних енергетичних рішень.

Крім того, Австралія активно залучається до міжнародних досліджень та обміну інноваціями у галузі екології. Участь у міжнародних проєктах дозволяє країні спільно розвивати та впроваджувати сучасні рішення для вирішення глобальних екологічних проблем.

Важливо наголосити, що Україна може розглядати досвід Австралії у підтримці наукових досліджень та впровадженні інновацій у галузі екології як приклад успішного підходу до розвитку сучасних рішень. Залучення до міжнародних досліджень та обмін інноваціями може сприяти об’єднанню зусиль для знаходження ефективних рішень щодо проблем екології та клімату [401; 421; 432].

Отже, Австралія є прикладом країни, яка успішно поєднує підтримку наукових досліджень, впровадження інновацій та активну участь у міжнародних дослідженнях для розвитку сучасних рішень у галузі екології. Її досвід може надихнути та служити джерелом ідей для розвитку подібних стратегій в Україні з метою покращення стану навколишнього середовища та збереження природних ресурсів.

Усе вказує на те, що Австралія, завдяки активній підтримці наукових досліджень та впровадженню інновацій у сфері екології, виступає важливим партнером у глобальних зусиллях збереження природи та розвитку сталого використання ресурсів. Досвід цієї країни може стати цінним віддзеркаленням для України, допомагаючи впроваджувати ефективні рішення в сфері екології та боротьби з кліматичними викликами.

Варто розглянути, що Норвегія визначається своєю високою зосередженістю на використанні відновлювальних джерел енергії. Країна активно розвиває сектори гідроенергетики, вітроенергетики та сонячної енергії. Інвестиції у відновлювальні джерела стали ключовою складовою енергетичної політики Норвегії. Норвегія приділяє велику увагу охороні свого морського середовища. Контроль за рибальством, впровадженням екологічно чистих технологій в морському секторі та заходи з запобігання забрудненню відіграють важливу роль у збереженні біорізноманіття та сталому використанні морських ресурсів.

Визначено, що Україна має можливість вивчати ініціативи Норвегії у використанні відновлювальних джерел енергії та охороні морського середовища. Розгляд досвіду Норвегії може сприяти розвитку енергетичної ефективності та прийняттю заходів для збереження морських біоресурсів. Норвегія вирізняється використанням гідроенергетики, що може стати важливим прикладом для України у розвитку відновлювальних джерел енергії, зокрема в галузі водної енергії [40, с. 491].

Досвід Норвегії свідчить про те, що акцент на використанні відновлювальних джерел енергії та охороні морського середовища є ключовим для сталого розвитку. Україна може вивчати та адаптувати ці ініціативи, щоб впроваджувати ефективні підходи до енергетичної та морської стійкості.

Таким чином можна зробити висновок, що Норвегія, завдяки своєму акценту на використанні відновлювальних джерел енергії та охороні морського середовища, слугує прикладом для України у розвитку сталої енергетики та екологічно відповідального використання морських ресурсів. Вивчення досвіду Норвегії може стати важливим кроком для забезпечення сталого розвитку та енергетичної ефективності в Україні.

Думка вчених В. Кравціва, П. Жука та Ю. Стадницького [150, с. 80], що Нідерланди славляться своєю винятковою системою управління водними ресурсами. Країна розробила та впровадила інноваційні методи дренажу,

контролю за рівнями води та водоспоживання для забезпечення ефективного управління водним балансом. З огляду на географічні особливості та високий рівень водостійкості, Нідерланди приділяють велику увагу заходам проти затоплень. Інфраструктурні рішення, такі як системи дюкерів, дамби та водосховища, ретельно розроблені для захисту від природних катастроф.

Крім того, Україна може вивчати та адаптувати сучасні методи управління водними ресурсами та захисту від затоплень на прикладі Нідерландів. Вивчення їхнього досвіду може допомогти розвинути та впровадити ефективні стратегії в управлінні водними ресурсами та уникненні затоплень.

Варто не забувати, що Нідерланди виступають, як модель управління водними ресурсами та протидії затопленням. Досвід цієї країни може стати цінним для України в контексті розвитку ефективних методів управління водними ресурсами та захисту від природних негод.

Таким чином, Нідерланди володіють ефективною системою управління водними ресурсами та заходами проти затоплень. Їхні інноваційні підходи можуть служити важливим джерелом інспірації для України у вирішенні проблем водозабезпечення та захисту від природних катастроф.

Доречно зазначити, що Індія активно зосереджується на використанні сонячної енергії як ключового джерела відновлювальної енергії. Країна розвиває сонячні електростанції та впроваджує інноваційні технології для зменшення залежності від вугільної енергії та зменшення викидів парникових газів. Індія приділяє велику увагу боротьбі з забрудненням повітря, особливо в мегаполісах. Впровадження сучасних технологій для контролю за викидами з промислових джерел, а також заходи щодо контролю над викидами автотранспорту є важливими частинами стратегії зменшення забруднення повітря [150, с. 163].

Крім того, Україна може вивчати досвід Індії у впровадженні сонячних технологій для диверсифікації енергетичного міксту та зменшення негативного впливу на довкілля. Також важливо розглядати заходи, які Індія приймає для боротьби з забрудненням повітря, зокрема в умовах великих міст.

Варто наголосити, що Індія є прикладом країни, що успішно зосереджується на використанні сонячної енергії та веде активну боротьбу з забрудненням повітря. Її досвід може надихнути Україну до впровадження екологічно чистих технологій та заходів для збереження якості повітря.

Таким чином, Індія, завдяки активній зосередженості на сонячній енергії та рішучій боротьбі з забрудненням повітря, створює важливий прецедент для інших країн. Україна може навчатися від Індії впровадженню сучасних технологій та стратегій для зменшення впливу на довкілля та покращення якості повітря.

Для кожної країни, яка служить прикладом у сфері екологічної безпеки, важливо детально аналізувати систему державного управління, організаційну структуру, методи навчання та підготовка. Створення робочих груп, проведення семінарів та конференцій з участю міжнародних експертів може служити ефективним засобом отримання уявлення про можливості адаптації зарубіжного досвіду у контексті розвитку екологічної політики та ефективного управління навколишнім середовищем.

Доречно наголосити, що активізація міжнародного співробітництва стане ключовим фактором для більш ефективного впровадження зарубіжного досвіду в сфері екологічної безпеки в Україні. Залучення міжнародних партнерів, організація спільних проєктів та обмін досвідом на різних рівнях сприятиме впровадженню передових практик, а також сприятиме вирішенню глобальних екологічних викликів.

Крім цього, аналіз міжнародного досвіду у сфері екологічної безпеки відображає важливі стратегії та інноваційні підходи, які кожна країна використовує для забезпечення сталого використання ресурсів та захисту навколишнього середовища. Норвегія, Індія, Австралія, Німеччина, Швеція, Канада, США та Японія представляють різноманітні аспекти екологічного управління, включаючи використання відновлювальних джерел енергії, охорону природи, ефективне управління водними ресурсами та заходи проти

забруднення. Країни використовують свій досвід як натхнення для вирішення глобальних проблем екології та розвитку сталого суспільства. Україна може взяти на увагу ці підходи для формування власних стратегій у сфері екологічної безпеки та сталого розвитку [40; 50; 85; 110; 117; 134; 139; 201; 353; 401; 421; 432].

Отже, що аналіз міжнародного досвіду у сфері екологічної безпеки демонструє багатогранність стратегій та інновацій, які успішно використовуються країнами-прикладами. Кожна з них, від Норвегії до Японії, привносить унікальні підходи до вирішення екологічних проблем. Важливо підкреслити, що активізація міжнародного співробітництва стане критичним елементом для успішного впровадження цього досвіду в Україні. Залучення міжнародних партнерів та обмін знаннями сприятимуть ефективній адаптації передових практик та вирішенню сучасних екологічних викликів для сталого розвитку країни.

Додатково, створення робочих груп, семінарів та конференцій з участю міжнародних експертів може послужити ефективним механізмом для обміну досвідом та спільної розробки стратегій управління екологічною безпекою. Впровадження передових методів, визначених аналізом міжнародного досвіду, допоможе Україні зміцнити свою позицію у глобальній екологічній спільноті та сприяти збереженню природних ресурсів для майбутніх поколінь. Разом з тим, урахування конкретних особливостей та потреб країни дозволить розробити цільові стратегії, які відповідають національному контексту та сприяють сталому розвитку екологічної сфери.

Слід розглянути думку вченої О. Улютіної, що цей міжнародний досвід відкриває для України безліч можливостей і переваг для ефективного розвитку екологічної безпеки:

− використання відновлювальних джерел енергії: зарубіжний досвід показує, що акцент на відновлювальних джерелах енергії може зменшити залежність від вуглеводнів та зменшити викиди парникових газів. Україні

важливо вивчати програми та стратегії інших країн для ефективного впровадження відновлювальних технологій;

− охорона природи та ресурсів: заходи, спрямовані на охорону природи та стандарти лісового господарювання, можуть допомогти в управлінні природними ресурсами. Уроки від країн, які ефективно борються з вирубкою лісів та зберігають біорізноманіття, можуть стати важливими для України;

− ефективне управління водними ресурсами: у світлі проблем з водопостачанням та управлінням водними ресурсами, уроки від країн, що мають розвинуті системи відновлення ресурсів, можуть сприяти вдосконаленню української системи водокористування;

− зменшення забруднення повітря та води: досвід Японії та інших країн у використанні технологій для зменшення забруднення повітря та води може вплинути на розробку та впровадження ефективних заходів в Україні;

− розвиток наукових досліджень та інновацій: підтримка наукових досліджень та впровадження інновацій у сфері екології, взято на озброєння від Австралії та інших країн, може допомогти Україні вивчити та впровадити передові практики [401, с. 7].

Узагальнюючи, цей досвід визначає стратегічні напрямки, які можуть сприяти збалансованому та сталому розвитку екологічної безпеки в Україні. Важливо враховувати контекст та потреби країни для максимально ефективного впровадження інноваційних рішень.

Варто наголосити, що аналіз організаційної структури та методів навчання державних службовців інших країн може допомогти Україні вдосконалити власну систему управління екологічною безпекою. Впровадження кращих практик у підготовці та роботі фахівців сприятиме ефективному вирішенню екологічних викликів. Організація робочих груп, семінарів та конференцій з участю міжнародних експертів стане платформою для обміну досвідом та спільного вирішення екологічних питань. Вказане сприятиме не лише обміну знань, але й встановленню партнерства та спільних проєктів.

Крім цього, ключовим елементом використання міжнародного досвіду є адаптація його до національних реалій та особливостей України. При цьому важливо враховувати культурні, економічні та соціальні фактори для максимальної ефективності заходів.

Отже, цей міжнародний досвід не лише пропонує конкретні рішення для екологічних проблем, але й створює стратегічні напрямки для розвитку екологічної безпеки в Україні. Впровадження цих практик сприятиме сталому розвитку та збереженню природи для наших та майбутніх поколінь.

Участь в спільних проєктах ініційованих міжнародними партнерами може допомогти Україні отримати доступ до ресурсів, технологій та експертної підтримки для впровадження передових екологічних рішень.

Слід додати, що використання міжнародного досвіду також може включати методи та практики залучення громадськості до процесів прийняття рішень та моніторингу стану довкілля, що сприятиме впровадженню демократичних та узгоджених підходів. Врахування інноваційних рішень та технологій, які успішно використовуються в інших країнах, може допомогти Україні визначити напрямки розвитку та впровадження новаторських підходів [421, с. 11].

Важливо взяти на увагу міжнародні стандарти та підходи до створення систем моніторингу та оцінки екологічних показників для забезпечення ефективного контролю та аналізу стану довкілля. Даний міжнародний досвід надає Україні відмінну можливість не лише вивчати кращі практики, але й активно співпрацювати з глобальною спільнотою для спільного вирішення екологічних викликів та формування стійкого майбутнього.

Вивчення міжнародного досвіду може включати підтримку та стимулювання інноваційних підприємств у сфері екології. Розробка спеціальних програм та підходів для підтримки сатрапів та інноваційних ініціатив дозволить Україні активно впроваджувати нові технології та рішення.

Варто наголосити, що міжнародний досвід у використанні циркулярних

економічних моделей може стати основою для розвитку в Україні системи, де відходи перетворюються в ресурси, що сприяє зменшенню негативного впливу на довкілля. Врахування підходів до управління ризиками та адаптації до змін клімату, застосованих у різних країнах, дозволить Україні ефективно впроваджувати заходи для мінімізації впливу небезпек та змін клімату. Отже, цей досвід не лише дозволяє Україні користуватися передовими технологіями та стратегіями, але й активно сприяє створенню інноваційного екологічного сектору та зміцнює позиції країни в глобальній екологічній спільноті.

З’ясовано, що вивчення міжнародного досвіду може включати підтримку та стимулювання інноваційних підприємств у сфері екології. Розробка спеціальних програм та підходів для підтримки сатрапів та інноваційних ініціатив дозволить Україні активно впроваджувати нові технології та рішення. Міжнародний досвід у використанні циркулярних економічних моделей може стати основою для розвитку в Україні системи, де відходи перетворюються в ресурси, що сприяє зменшенню негативного впливу на довкілля. Врахування підходів до управління ризиками та адаптації до змін клімату, застосованих у різних країнах, дозволить Україні ефективно впроваджувати заходи для мінімізації впливу небезпек та змін клімату.

Зазначений досвід не лише дозволяє Україні користуватися передовими технологіями та стратегіями, але й активно сприяє створенню інноваційного екологічного сектору та зміцнює позиції країни в глобальній екологічній спільноті.

Таким чином, усе сказане демонструє, що міжнародний досвід у сфері екологічної безпеки визначає ключові напрямки для України. Від використання відновлювальних джерел енергії до організації міжнародних ініціатив, цей досвід пропонує важливі інструменти для сталого та ефективного управління екологічними викликами. Призначений не лише для використання передових технологій, а й для розвитку інноваційного екологічного сектору, цей досвід ставить Україну в ряд з країнами, які активно формують екологічно стійке

майбутнє.

Україна, використовуючи цей міжнародний досвід, має можливість не лише запозичити ефективні рішення, але й стати активним учасником глобальної екологічної спільноти. Ретельне вивчення та адаптація передового досвіду забезпечать належне управління природними ресурсами, зниження викидів та створення сталого екологічного середовища для майбутніх поколінь. Такий підхід дозволить Україні активно співпрацювати з іншими країнами та вести вагомий внесок у глобальні екологічні зусилля.

Висновки до розділу 1

За підсумками аналізу методологічних, теоретичних і законодавчих засад гарантування екологічної безпеки у сфері спеціального природокористування в Україні доцільно сформулювати такі висновки.

1. Перші цілеспрямовані дослідження правового регулювання екологічної безпеки людини на теренах сучасної України виконано В. Л. Мунтяном у 1960–1980-х роках у межах проблематики правової охорони природи. У цей період наукова думка еволюціонувала від парадигми раціонального використання природних ресурсів до фокусу на забезпеченні безпечних умов людського існування внаслідок негативних ефектів надмірно споживацького природокористування. Вагомий внесок у розроблення питань ощадного використання ресурсів і безпеки середовища проживання зробили також Ю. С. Шемшученко, Б. В. Розовський, Н. І. Малишева, В. І. Андрейцев.

2. Нормативно-правові акти, що визначають засади забезпечення екологічної безпеки у сфері спеціального природокористування, доцільно структурувати так: 1) Конституція України як акт найвищої юридичної сили; 2) закони політичного й програмного характеру; 3) міжнародно-правові акти, ратифіковані Верховною Радою України; 4) Закон України “Про охорону

навколишнього природного середовища” як системоутворюючий для екологічного законодавства; 5) закони, що встановлюють загальні засади дозвільної системи у сфері господарської діяльності й охоплюють спеціальне природокористування; 6) природоохоронні та ресурсні закони, які визначають порядок набуття й реалізації прав на окремі види спеціального природокористування; 7) підзаконні акти, спрямовані на імплементацію та розвиток положень ресурсних законів щодо процедур набуття і здійснення права спеціального природокористування; 8) нормативні акти, що фіксують кількісні та якісні вимоги екологічної безпеки для окремих видів природокористування.

3. Ключову роль у цій системі відіграє Конституція України, яка закріплює право кожного на екологічну безпеку (стаття 50) та обов’язок держави забезпечувати її (стаття 16). Водночас Основний Закон формує ціннісну ієрархію українського суспільства, у центрі якої – життя і здоров’я людини, що задає конституційні підвалини пріоритету екологічної безпеки, зокрема у природоресурсній сфері.

РОЗДІЛ 2
СУЧАСНИЙ СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

2.1 Суб'єкти, об'єкти та зміст реалізації державної екологічної політики в Україні

Основними учасниками правовідносин із забезпечення екологічної безпеки на стадії надання документів, що дають право на здійснення певного різновиду спеціального природокористування, виступають: 1) особа (фізична чи юридична), яка звертається по відповідний документ, і 2) уповноважений орган, що застосовує передбачені для цієї стадії засоби забезпечення екологічної безпеки. Такі відносини мають відносний характер, оскільки обидві сторони є взаємозумовленими носіями кореспондуючих прав та обов'язків [17, с. 349]. Показовим є припис статей 10 і 11 Закону України "Про охорону атмосферного повітря": викиди зі стаціонарних джерел дозволені лише після одержання дозволу, який для об'єктів другої та третьої груп видають обласні, Київська й Севастопольська міські державні адміністрації та уповноважений орган АР Крим з питань довкілля за погодженням із центральним органом, що реалізує державну політику у сфері санітарно-епідемічного благополуччя населення. Визначено і право заявника на одержання дозволу, і компетенцію органу щодо його видачі; вимога органу подати визначений пакет документів кореспондує обов'язку суб'єкта господарювання їх надати.

З огляду на мету таких правовідносин – превенцію порушень екологічної безпеки як об'єктивного стану довкілля і як суб'єктивного права особи – до кола суб'єктів доцільно включати й фізичних осіб, чиє право на безпеку може бути зачеплене майбутнім використанням природних ресурсів. Ці особи мають бути наділені правом індивідуально або колективно (у т.ч. через громадські об'єднання) ініціювати попередню перевірку можливості дотримання вимог екологічної безпеки у межах дозвільної процедури та оскаржувати її результати.

За своєю природою такі відносини набувають абсолютного характеру [160, с. 92], адже праву вимагати безпеки відповідає обов'язок невизначеного кола потенційних природокористувачів і компетентних органів гарантувати її дотримання в межах дозвільних проваджень.

На стадії реалізації права спеціального природокористування суб'єктний склад також є розширеним. Поряд із безпосереднім користувачем природного ресурсу (фізичною чи юридичною особою), який зобов'язаний здійснювати діяльність без порушення екологічної безпеки, слід виділяти: 1) органи, що проводять контроль за дотриманням екологічної безпеки під час природокористування; 2) органи, уповноважені застосовувати заходи притягнення до відповідальності за її порушення; 3) органи, що мають повноваження оперативно зупиняти чи припиняти діяльність, яка створює загрозу безпеці. Окрім цього, суб'єктами таких правовідносин мають визнаватися фізичні особи, право яких на безпечне довкілля може бути порушене: їм слід гарантувати можливість вимагати застосування необхідних засобів забезпечення безпеки та оскаржувати їх невикористання чи неналежне використання. У такій конфігурації правовідносини між носіями права на безпеку і невизначеним колом зобов'язаних осіб залишаються абсолютними.

Об'єктний склад правовідносин із забезпечення екологічної безпеки у спеціальному природокористуванні є спільним для стадії дозволу і стадії реалізації права та визначається метою запобігання загрозам для людини і довкілля. До таких об'єктів належать: 1) навколишнє природне середовище в аспекті властивостей, що можуть бути небезпечними для життя і здоров'я; 2) екологічна безпека як стан довкілля; 3) життя і здоров'я людини як найвищі соціальні цінності та як об'єкт суб'єктивного права на екологічну безпеку [160, с. 92]. Відповідно права й обов'язки суб'єктів спрямовуються на недопущення набуття довкіллям небезпечних характеристик та запобігання шкоді людині безпосередньо або опосередковано через забруднення.

Класифікувати правовідносини щодо забезпечення екологічної безпеки у спеціальному природокористуванні доцільно за кількома критеріями. По-перше, за стадією: а) відносини на етапі видачі дозволів; б) відносини під час здійснення конкретного виду спеціального природокористування. По-друге, за видом природокористування: а) спеціальне водокористування; б) спеціальне лісокористування; в) спеціальне землекористування; г) спеціальне надрокористування; д) поводження з відходами; е) використання атмосферного повітря; є) діяльність з об'єктами підвищеної небезпеки. По-третє, за функціональним призначенням [16, с. 107]: а) нормативно-превентивні відносини (попередня оцінка можливості дотримання вимог безпеки у дозвільній процедурі; виконання користувачем обов'язку діяти відповідно до вимог безпеки та контроль за його виконанням до моменту виявлення порушення); б) охоронно-правозастосовні відносини, що виникають у разі порушення (притягнення до відповідальності та оперативне зупинення/припинення діяльності, яка порушує екологічну безпеку).

Отже, попри «класичний» набір елементів, досліджувані правовідносини мають низку специфік: варіативний суб'єктний склад залежно від стадії та виду природокористування; участь носіїв права на безпечне довкілля як самостійних суб'єктів; абсолютний характер вимоги забезпечення екологічної безпеки, адресованої як потенційним і фактичним природокористувачам, так і компетентним органам. Зміст прав та обов'язків цих суб'єктів і механізми їх реалізації підлягають подальшому детальному аналізу в наступних розділах роботи.

Державна екологічна політика має спиратися на пріоритет постійного моніторингу, якісного управління та гармонійного екологічного розвитку з урахуванням соціально-економічних проблем населення. Ретроспективний і поточний стан довкілля в окремих регіонах України демонструє важку індустріальну спадщину, що зумовила високі рівні забруднення повітря у великих промислових агломераціях, деградацію значної частини земель,

недосконале поводження з відходами та періодичні дефіцити якісної питної води. Такі екологічні виклики безпосередньо позначаються на здоров'ї населення, зокрема на поширенні респіраторних і хронічних захворювань, та підривають потенціал сталого розвитку територій. Додаткового виміру проблемі надає ядерна спадщина, включно з наслідками Чорнобильської катастрофи та потребою у комплексній політиці управління радіоактивними відходами.

Нормативно-правова рамка політики вибудувана навколо Конституції України, Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища", стратегічних актів на кшталт Закону України "Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року", Указу Президента № 722/2019 про Цілі сталого розвитку до 2030 року, Національної стратегії управління відходами до 2030 року та галузевих програм, у тому числі щодо розвитку мінерально-сировинної бази. Інституційно закладено ієрархічний ланцюжок реалізації: щорічні регіональні та галузеві звіти формують базу для національної звітності уряду, що подається до парламенту; поряд із цим практикується громадський моніторинг виконання стратегій, а з Європейським Союзом створено спільні механізми нагляду за імплементацією. Існує також затверджена методика оцінювання результативності екологічних програм, покликана забезпечити вимірюваність цілей, прозорість даних і корекцію політик.

Разом із тим проблеми впровадження залишаються системними. Екологічне законодавство є фрагментованим і нерівномірно узгодженим між собою; компетенції органів національного, регіонального та місцевого рівнів подекуди перетинаються або випадають із логіки відповідальності; екологічний контроль і відповідальність за правопорушення не завжди забезпечують невідворотність наслідків; дані моніторингу збираються і публікуються нерівномірно, що ускладнює ухвалення рішень, заснованих на доказах. Принцип "забруднювач платить" реалізований неповною мірою, через що економічні стимули до модернізації виробництва, зменшення викидів і переходу до

циркулярних рішень залишаються слабкими. Інституційна архітектура перевантажена та недостатньо клієнтоорієнтована: бракує єдиного цифрового контуру “єдиного вікна” для дозвільних і контрольних процедур, повноцінних відкритих реєстрів і машинозчитуваних наборів даних.

Євроінтеграційний вектор задає чіткі орієнтири оновлення політики: імплементацію процедур оцінки впливу на довкілля і стратегічної екологічної оцінки, наближення до вимог щодо промислових викидів та найкращих доступних технологій і методів, посилення принципів участі громадськості, обережності, превентивності та інтеграції екологічних міркувань у всі секторальні стратегії. Прогрес у гармонізації окремих інструментів відбувся, однак уповільнюють рух інституційні реформи контролю, модернізація системи моніторингу, а також донастроювання механізмів відповідальності й відшкодування шкоди довкіллю.

У відповідь на ці виклики доцільно зосередити політику на кількох практичних напрямах. По-перше, забезпечити повний цикл екологічного управління: від прозорих, ризик-орієнтованих дозвільних процедур з чіткими лімітами, прив’язаними до найкращих наявних технологій, і обов’язковими програмами моніторингу – до нагляду, що динамічно коригується на основі даних і передбачає оперативне зупинення небезпечних робіт. По-друге, перезапустити економічні інструменти: ув’язати ставки екологічного податку та платежів за спеціальне використання ресурсів із цілями скорочення викидів і ресурсомісткості, розширити пільги для екологічних інвестицій, спрямовувати частину надходжень на відновлення екосистем, розвиток лабораторних і інспекційних спроможностей, модернізацію муніципальної інфраструктури водопостачання й поводження з відходами. По-третє, завершити цифровізацію: створити єдиний кабінет природокористувача, інтегрувати реєстри уніфікованими відкритими форматами, забезпечити повну публічність даних моніторингу повітря, вод, ґрунтів і відходів. По-четверте, посилити кадрову та аналітичну спроможність органів влади і громад, закріпити сталі механізми

участі громадськості в прийнятті рішень і нагляді за їх виконанням. По-п’яте, розробити та реалізувати комплексну політику з радіоактивними відходами з урахуванням кращих європейських практик безпеки.

Такий підхід узгоджує правові, інституційні та процедурні елементи в єдину превентивну систему, у якій доступ до ресурсу невіддільний від гарантій безпеки людини і довкілля, а економічні стимули підтримують технологічне оновлення та переходи до кліматично нейтральної, ресурсоефективної економіки. Це створює реалістичний маршрут для досягнення стратегічних цілей державної екологічної політики, підвищення якості життя населення та зміцнення екологічної стійкості країни.

2.2 Механізми дотримання норм державної екологічної політики в Україні

Державна підтримка екологічної безпеки у сфері спеціального природокористування є результативною лише за умови коректного добору й застосування відповідних інструментів. У науковій літературі обґрунтовано виокремлюють організаційні та дозвільні засоби, до яких належать реєстраційні й ліцензійні процедури, а також експертна оцінка [160, с.95]. У цій логіці власне ліцензування належить до першої групи заходів, тоді як попередня перевірка можливості дотримання вимог екологічної безпеки в межах дозвільної процедури – до другої [160, с.95].

Процедура ліцензування в досліджуваній сфері виконує превентивну функцію «фільтра»: доки дозвіл не видано, потенційна діяльність фактично не розпочата, отже екологічні ризики ще не проявилися. За умови належної попередньої оцінки впливів ця процедура дає змогу відсіювати наміри, що за своїми характеристиками призведуть до порушення екологічної безпеки, і тим самим реалізувати посилену превенцію у праві екологічної безпеки [21, с.125–

126]. Натомість після старту спеціального природокористування можливості запобігання істотно звужуються, адже джерело ризику вже діє.

Позиція Н. Кобецької підкреслює: результативність регулювання природокористування прямо залежить від модернізації системи дозвільних процедур в екологічній сфері на засадах раціональності та принципів сталого розвитку [62, с.19, 61]. Додатково захист права людини на життя і здоров'я як найвищих соціальних цінностей потребує ефективних правових механізмів попередження можливих порушень екологічної безпеки ще на дозвільному етапі [21, с.9]. Отже, ліцензування у спеціальному природокористуванні слід розглядати як один з базових засобів гарантування екологічної безпеки, що зумовлює потребу уточнити його правову мету та функції через аналіз чинного законодавства і доктринальних підходів та запропонувати правові рішення для підвищення ефективності цієї процедури.

Наразі ані Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», ані «ресурсні» кодекси не формулюють прямо, з якою метою видається дозвіл на спеціальне природокористування; вивести її шляхом звичайного тлумачення також непросто. Це свідчить про недостатню увагу законодавця до ключових питань: навіщо саме впорядковуються ці відносини і якого соціально-економіко-екологічного результату має бути досягнуто. Мета правового регулювання, отже, має полягати не лише у формальному виконанні вимоги частини третьої статті 38 зазначеного Закону щодо здійснення спеціального природокористування «на підставі дозволу», а у досягненні конкретного запобіжного ефекту, який забезпечує безпеку людини і довкілля.

У програмних актах також бракує конкретизації. Хоч Основні засади (стратегії) державної екологічної політики до 2020 року й декларують потребу вдосконалити дозвільну систему, розшифрування інструментів і механізмів є подекуди загальним. Потребує докладнішого пояснення й імплементація положень Директиви 96/61/ЄС [12], яка ставила за мету всеохопну превенцію та контроль забруднення у визначених сферах діяльності шляхом запровадження

процедур, що зменшують або унеможливлюють викиди в повітря, воду й ґрунт, у тому числі через регулювання поводження з відходами, – тобто механізмів яскраво превентивного характеру.

Спеціальні закони «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» та «Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності» задають універсальні рамки видачі дозволів, які формально поширюються й на еколого-дозвільні процедури. Водночас вони не враховують специфіки спеціального природокористування, роблячи наголос переважно на спрощенні доступу до здійснення господарської діяльності, тоді як «екологія» та «екологічна безпека» у змісті норм залишаються в кращому разі декларативними. Через це слушною видається ідея гармонізувати зазначені закони з положеннями екологічного законодавства, передбачивши пріоритет еколого-правових приписів у разі колізій і визначивши, коли й як можуть застосовуватися універсальні адміністративні механізми на кшталт «мовчазної згоди» чи «єдиного вікна» саме у природо-ресурсній сфері [213, с.99]. Доцільно також закріпити спеціальну регламентацію еколого-дозвільних процедур на рівні окремого розділу XI-1 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» – «Правове забезпечення екологічної безпеки спеціального природокористування», з визначенням мети, принципів, стадій і засобів забезпечення, а також пріоритету еколого-правових норм над загальноадміністративними у цій сфері (курсив авт.).

Практика застосування «ресурсних» актів підтверджує: вони детально описують порядок набуття прав і доступ до ресурсу, проте не містять чітко сформульованої цільової установки дозвільної діяльності та реальних механізмів превенції порушень екологічної безпеки. У підсумку норми тяжіють до задоволення економічного інтересу, що суперечить принципу сталого розвитку, і вимагають системного оновлення через «зшивання» економічної та екологічної складових.

Доктринальні підходи пропонують корисні орієнтири. В. Комарницький виокремлює у дозволах функції контролю, координації, дозвільну та еколого-економічну [61, с.301–309]. Втім через неузгодженість і колізійність нормативних процедур повноцінна реалізація цих функцій наразі утруднена; крім того, чинні процедури часто мають виразну фіскально-економічну спрямованість, що нівелює превентивний потенціал [214]. За таких умов саме еколого-економічну функцію доцільно визнати системоутворюючою для ліцензування, тобто такою, що забезпечує баланс інтересів і запобігає порушенням екологічної безпеки.

Ідеї І. Радика підтверджують потребу поєднання екологічної та економічної складових у цілі дозвільної процедури, а сам принцип екологічної безпеки він відносить до ключових, зважаючи на виклики, що впливають на довкілля і здоров’я людини [15, с.5]. В. Костицький справедливо наголошує на ролі дозвільної функції в системі державного обліку та контролю у сфері охорони довкілля [16, с.262]. М. Романяк окреслює пріоритетні сфери, де на етапі видачі дозволів мають забезпечуватися підвищені стандарти безпеки: надрокористування, інші види природокористування, використання ядерної енергії, поводження з відходами та небезпечними речовинами тощо [27, с.16]. Водночас низка адміністративно-правових досліджень (зокрема О. Миколенка, Н. Галіциної, С. Брателя) фокусується на процедурній формі, не розкриваючи превентивної сутності відносин у спеціальному природокористуванні, через що їх висновки обмежено застосовні для еколого-правового удосконалення.

Отже, чинне законодавство і значна частина доктрини все ще не надають достатньо чіткого відповіду щодо призначення дозвільних відносин у спеціальному природокористуванні, однак напрацювання науковців пропонують напрям модернізації регулювання з акцентом на превентивну та еколого-економічну складові. Узагальнюючи результати, слід, по-перше, тлумачити поняття “дозвільний документ” як будь-який передбачений законом офіційний документ – незалежно від його назви (дозвіл, спеціальний дозвіл, рішення,

лісовий чи лісорубний квиток, наказ, розпорядження, ліцензія тощо) та форми (паперової чи електронної) – що надає право на конкретний різновид спеціального природокористування. По-друге, забезпечення екологічної безпеки у цій сфері охоплює дві взаємопов'язані стадії правовідносин із притаманними кожній групі засобами: на етапі видачі дозвільних документів і на етапі безпосереднього здійснення спеціального природокористування на підставі отриманого дозволу.

Висновки до розділу 2

Узагальнюючи результати розділу про механізми реалізації державної екологічної політики, встановлено цілісність правового, інституційного та процедурного контуру, у межах якого превентивні інструменти мають застосовуватися на двох взаємопов'язаних стадіях: під час видачі дозвільних документів і в період фактичного здійснення спеціального природокористування. Ключовим є тлумачення дозволу як правового інструмента, спрямованого не на формальне відкриття доступу до ресурсу, а на запобігання порушенням екологічної безпеки через фіксацію кількісних і якісних параметрів безпеки, їх ув'язування з найкращими наявними технологіями та обов'язковими програмами моніторингу. Підтверджено, що суб'єктний склад правовідносин у цій сфері є ширшим за бінарну модель "заявник – орган", оскільки охоплює носіїв суб'єктивного права на безпечне довкілля, які мають право ініціювати перевірку дотримання вимог безпеки в межах дозвільних проваджень і оскаржувати їх результати; така конструкція надає відносинам рис абсолютних вимог щодо забезпечення безпеки. Одночасно уточнено, що після початку природокористування центр ваги переходить до нагляду і правозастосування, де має діяти ризик-орієнтований підхід до планування та проведення контрольних заходів і до застосування оперативного припинення робіт у разі загрози життю та здоров'ю людей або довкіллю. Показано, що

галузеві режими спеціального природокористування (надра, вода, ліси, земля, викиди в атмосферне повітря, відходи) різняться наборами обов'язків користувача та процедурними вимогами, але мають спільну запобіжну мету: не допустити набуття довкіллям небезпечних характеристик і шкоди людині. На цій основі обґрунтовано, що визначення мети еколого-дозвільних процедур як превентивної, а не виключно допускової, є системоутворювальним для модернізації правового режиму та узгоджується з підходами до балансу екологічної та економічної складових сталого розвитку. Виявлено ключові прогалини: відсутність у законодавстві чітко сформульованої превентивної мети видачі дозволів і єдиних вимог до їх змісту; колізії між загальноадміністративними процедурами спрощення й еколого-правовими гарантіями; фрагментарність підзаконної регламентації; недостатня інтеграція даних і прозорості процедур; нерівномірність спроможностей органів нагляду та місцевого самоврядування. Узгоджено з практикою, що перевага економічної доцільності без належного екологічного фільтра призводить до фактичної девальвації превентивної функції дозволів, що суперечить принципам сталого розвитку. Сформульовано критерії результативності механізмів: на рівні дозволів – чіткість лімітів і стандартів, наявність планів моніторингу, прив'язка до найкращих наявних технологій; на рівні експлуатації – безперервний моніторинг, повнота й своєчасність звітності, ризик-орієнтований нагляд і невідворотність відповідальності; на рівні системи – відкриті реєстри, скорочення строків процедур без втрати якості оцінювання, зниження питомих показників забруднення та ресурсокористування, обсяги рекультивації й відновлення екосистем. Такі індикатори мають регулярно переглядатися відповідно до технологічного прогресу й даних моніторингу, у тому числі через ув'язку екологічних платежів із цілями політики. Уточнено роль економічних інструментів: екологічний податок, плата за спеціальне використання ресурсів та інші платежі повинні створювати стимули до модернізації технологій, зменшення викидів і скидів та переходу до циркулярних рішень; частина

надходжень має цільово повертатися на фінансування систем моніторингу, контрольних спроможностей і відновлення екосистем. Додатково підтверджено, що імплементація євроінтеграційних зобов’язань посилює превентивний характер національних процедур, зокрема через оцінку впливу на довкілля та участь громадськості. Визначено пріоритетні напрями удосконалення на законодавчому рівні: закріпити превентивну мету дозвільних процедур; уніфікувати зміст дозволів (ліміти, показники, найкращі наявні технології та методи, плани моніторингу); встановити пріоритет еколого-правових норм над загальноадміністративними в разі колізій; розгорнути повномасштабний ризик-орієнтований нагляд і чіткі підстави тимчасового зупинення або анулювання дозволів за загрози життю і здоров’ю людей або невиконання екологічних умов; забезпечити публічність і машиночитність усіх довкіллєвих реєстрів; інтегрувати “єдине вікно” для дозвільних і контрольних процедур з кабінетом природокористувача. Підсумовано, що сучасний механізм реалізації політики є структурно сформованим, але потребує доктринального й нормативного підсилення превентивної складової, узгодження економічних і екологічних інтересів, посилення інституційної спроможності контролю й правозастосування та цифрової прозорості; реалізація запропонованих підходів забезпечить зниження екологічних ризиків, кращий захист права на безпечне довкілля та досягнення стратегічних цілей державної екологічної політики.

РОЗДІЛ 3
МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

3.1 Проблеми и реалізації державної екологічної політики в Україні

Основні обов'язки надрокористувачів закріплені в Кодексі України про надра, де частина друга статті 24 прямо зобов'язує забезпечувати безпеку людей, майна та природного середовища. Попри недостатню визначеність у законодавця змісту поняття "безпека людей, майна та навколишнього природного середовища" і конкретних способів її гарантування (що ускладнює розуміння очікуваних дій суб'єктів), ця норма може слугувати нормативним підґрунтям для подальшого вдосконалення правової бази екологічної безпеки у сфері надрокористування на основі спеціальних дозволів. Для підсилення такого підґрунтя доцільно доповнити чинне регулювання чіткими вимогами до екологічно безпечного провадження робіт: пропонуємо викласти пункт "3" частини другої статті 24 Кодексу України про надра так: "під час здійснення відповідного виду надрокористування, зокрема видобування нафти і газу, газу (метану) вугільних родовищ, уранових руд, дотримуватися встановлених законом кількісних і якісних показників екологічної безпеки, забезпечувати безпеку людей, майна та навколишнього природного середовища" .Водночас на рівні підзаконних актів слід розробити й затвердити науково обґрунтовані кількісні та якісні стандарти екологічної безпеки для кожного виду надрокористування, з урахуванням специфіки ризиків і реалістичності застосування з позицій сучасних технологій; доцільно визначити порядок їх підготовки Кабінетом Міністрів України із залученням центральних органів виконавчої влади у сферах екологічної безпеки та геології, спеціалізованих наукових установ і представників громадянського суспільства, забезпечивши

широке публічне обговорення, експертну участь інституцій ЄС і офіційне оприлюднення текстів, а повноваження щодо затвердження, зміни чи скасування стандартів закріпити за Кабінетом Міністрів України .Аналогічний підхід варто поширити на всі види спеціального природокористування, розглянуті в дослідженні. Поряд з цим, інші приписи статті 24 також працюють на екологічну безпеку: використання надр відповідно до мети надання, забезпечення повноти геологічного вивчення, раціонального та комплексного використання й охорони надр, а також виконання інших вимог законодавства та умов угоди про розподіл продукції. У літературі звертають увагу на істотне розширення кола джерел правового інституту охорони надр [36, с.101–105]: зокрема, перелік актів з охорони праці, затверджений відповідними наказами, містить окремий розділ “охорона надр” із 12 позиціями – від Єдиних правил охорони надр при розробці родовищ твердих копалин (НПАОН 00.0-1.01-85) до інструкцій щодо робіт поблизу затоплених виробок (НПАОН 00.0-5.01-84). Всі ці документи радянських часів (переважно 1970–1980-х років) є застарілими з огляду на зміну технологій і профілю ризиків, а також часто недоступними як контрольні тексти у відкритих державних базах, що вимагає їх оновлення та офіційної публічної доступності. Важливий превентивний потенціал закладено і в Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами: пункт 10 передбачає, що невід’ємною частиною дозволу є угода про умови користування надрами з програмою робіт і “особливими умовами”, які можуть містити вимоги до технологій, порядку видобування, запобігання негативним екологічним наслідкам і забезпечення безпеки забудованих територій. Юридичне закріплення таких умов як обов’язків конкретного надрокористувача безпосередньо сприяє недопущенню порушень екологічної безпеки під час дії дозволу. Разом з тим ці положення потребують підсилення: слід прямо визначити, що серед “особливих умов” обов’язково встановлюються вимоги, спрямовані на недопущення порушення екологічної безпеки з урахуванням специфіки конкретного виду робіт, а їх виконання є обов’язком надрокористувача; у пункті 10 пропонуємо: 1)

після слів “особливі умови надрокористування” додати “на підставі зазначеного дозволу”; 2) доповнити частину першу сьомим абзацом такого змісту: “здійснення безпечного для життя та здоров’я людини використання надр, за якого жодні негативні впливи на життя та/або здоров’я не здійснюються”; 3) у формі дозволу (додаток 3) запровадити окрему графу “вимоги щодо здійснення безпечного для життя та здоров’я людини використання надр” .З огляду на обсяг і важливість таких умов, доцільно дозволити їх виклад у додатку до дозволу [30, с.54].

Примірні угоди Державної служби геології та надр, що застосовуються для різних цілей (геологічне вивчення, дослідно-промислова розробка, видобуток, будівництво й експлуатація підземних споруд тощо) [11], містять загальні вимоги до користувачів, але не формують цілісного пакета зобов’язань з екологічної безпеки. Хоча там є, зокрема, умови про переважне використання українських товарів і послуг за умови, що це не знижує рівень виробничої та екологічної безпеки, а також про обов’язок приводити виробки у безпечний стан при ліквідації чи консервації, вимоги щодо екологічної безпеки слід поширити на весь спектр діяльності за дозволом і угодою; невиконання екологічно значущих умов має бути підставою не лише для зупинення, а й для дострокового припинення дозволу як обов’язкова (а не дискреційна) дія органу; тексти примірних угод варто доповнити уніфікованим розділом “вимоги до здійснення безпечного використання надр для життя і здоров’я людини”, де передбачити як загальні, так і індивідуальні зобов’язання надрокористувача .Додатковий превентивний ресурс містить Положення про порядок надання гірничих відводів: пункт 28 покладає на надрокористувачів обов’язки щодо безпеки людей, майна, будівель і природного середовища, цільового використання відводу, повноти геологічного вивчення, раціонального та комплексного використання надр і їх охорони; до цього блоку примикають вимоги щодо усунення шкідливого впливу на об’єкти ПЗФ, рекультивації порушених земель, моніторингу зсувів і деформацій, утримання меж локалізації похованих небезпечних речовин тощо –

всі вони дієві за умови наявності сучасних стандартів безпеки та ефективних механізмів перевірки, включно з громадським контролем. Цінною є й наукова пропозиція встановити універсальний для всіх надрокористувачів обов'язок приводити у безпечний стан надра та об'єкти, що використовувалися і є невіддільними від надр без шкоди для людей, довкілля та суміжних об'єктів – її імплементація посилила б гарантії екологічної безпеки [12, с.6–7]. В умовах підвищеної небезпеки нафтогазової діяльності особливої ваги набуває Закон України "Про нафту і газ", який нині не забезпечує належного еколого-економічного балансу: види спеціального використання нафтогазоносних надр (від геологічного вивчення до будівництва й експлуатації підземних споруд) за своєю природою містять ризики значних забруднень та аварій [60, с.173–174]. З огляду на припис статті 16 Конституції України про обов'язок держави забезпечувати екологічну безпеку, доцільно прямо визначити серед завдань державного управління в нафтогазовій сфері забезпечення безпечного для життя і здоров'я використання надр та запобігання порушенням екологічної безпеки – для цього пропонуємо доповнити частину другу статті 7 Закону України "Про нафту і газ" пунктом п'ятим відповідного змісту; водночас у статті 9 слід посилити роль місцевого самоврядування: згода на розміщення об'єктів нафтогазового комплексу має бути необхідною умовою, а відмова допускається, якщо встановлено небезпеку для життя і здоров'я [60, с.175–176] .

У тій самій галузі корисно передбачити спеціальні обов'язки операторів: дотримання вимог охорони природних ресурсів і пожежної безпеки, залучення персоналу відповідної кваліфікації, застосування сучасних технологій тощо [57, с.4]. Порівняльно-правові підходи свідчать, що принципи надрокористування із пріоритетом безпеки життя і здоров'я, а також дотримання екологічного та промислового законодавства (як у Кодексі Республіки Білорусь про надра) можуть формувати законодавчі умови для превенції порушень за належної деталізації зобов'язань у спеціальних актах. Інституційно функції контролю нині розподілено між Державною службою геології та надр (державний геологічний

контроль за геологічним вивченням і раціональним використанням) та Держпраці (державний гірничий нагляд). Прямої компетенції першого органу щодо контролю екологічної безпеки не встановлено, натомість повноваження Держпраці найбільш наближені до цієї сфери, адже включають контроль за правильністю й своєчасністю заходів, що гарантують безпеку людей, майна та природного середовища. Доцільно уточнити ці повноваження редакційно, закріпивши у положенні про Держпраці обов'язок контролю за забезпеченням безпечного для життя і здоров'я людини використання надр і запобіганням порушенням екологічної безпеки під час такого використання.

Визначення "гірничого нагляду" як контролю за додержанням законодавства, правил і норм при геологічному вивченні, використанні й охороні надр дає можливість перевіряти й дотримання екологічної безпеки за умови наявності чітких вимог до її рівня; це узгоджується з підходом до комплексних обстежень, під час яких перевіряють заходи, що гарантують безпеку людей, майна, природного середовища. Водночас базовий закон про державний нагляд (контроль) у сфері господарської діяльності зорієнтований здебільшого на обмеження втручання в приватну діяльність, установлює жорстку періодичність планових перевірок за ступенем ризику, що для об'єктів підвищеної небезпеки (де ризик існує щоденно) виглядає недостатнім. Потрібно передбачити спеціальні положення щодо сфери спеціального природокористування – як у самому законі про нагляд (контроль), так і в запропонованому розділі XI-1 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" – з правом контролюючих органів на позапланові перевірки з питань екологічної безпеки за наявності розумних підстав вважати, що порушення відбулося або є неминучим; водночас критерії ризику слід переглянути, запровадивши більш об'єктивні ознаки та "якісний" критерій для окремих видів надрокористування без прив'язки до умовних порогових цифр [28; 29, с.255–256] .У підсумку ефективне регулювання екологічної безпеки під час здійснення права спеціального надрокористування має запобіжну та оперативно-припинювальну

мету і потребує цілісного комплексу правових засобів: наявності чітких і дієвих обов'язків надрокористувачів щодо недопущення порушень екологічної безпеки; реальної системи контролю за їх дотриманням; ефективного механізму дострокового припинення права спеціального надрокористування у разі порушень (зокрема шляхом відкликання дозволів); юридичної відповідальності з санкціями, співмірними суспільній небезпеці правопорушення.

3.2 Напрями удосконалення механізмів реалізації державної екологічної політики

Як уже наголошено в цій статті, регулювання спеціальних відносин у сфері природокористування має передусім бути спрямоване на запобігання можливим порушенням екологічної безпеки; такий превентивний акцент відповідає усталеним підходам ЄС і тому є релевантним для України з огляду на євроінтеграційні наміри. На це, зокрема, вказує зміст Стратегії сталого розвитку "Україна–2020", Указ Президента України від 12 січня 2015 року [99], а також рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року "Про Стратегію національної безпеки України", введене в дію Указом Президента України від 28 травня 2015 року № 287/2015 [4]. Значну роль у вдосконаленні регулювання займають і міжнародно-правові зобов'язання щодо поліпшення екологічного законодавства та його наближення до права ЄС, визначені в Угоді про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і державами-членами, з другого [41, с.228]. Передбачені цією Угодою акти права ЄС, які підлягають імплементації, охоплюють низку сфер, де значна частина норм стосується безпечного для довкілля природокористування [2, с.290]. Ідеться, серед іншого, про блок управління довкіллям та інтеграцію екологічної політики (адаптація Директиви № 2011/92/ЄС про оцінку впливу окремих державних і приватних

проєктів на довкілля, Директиви № 2003/4/ЕС про доступ громадськості до екологічної інформації, а також Директиви № 2003/35/ЕС щодо участі громадськості у підготовці планів і програм, пов'язаних з довкіллям); про сферу якості атмосферного повітря (Директива № 2008/50/ЄС та Директива № 2004/107/ЄС); про якість води та управління водними ресурсами, включно з морським середовищем (Директива № 2000/60/ЄС, Директива № 91/271/ЕЕС у редакції наступних змін та Директива № 98/83/ЕС із поправками). Більшість зазначених актів формулює процедурні й матеріальні приписи різного рівня деталізації, які забезпечують баланс екологічної та економічної складових сталого розвитку через досягнення високих стандартів безпеки діяльності, при цьому значна частина механізмів має виразний превентивний характер: оцінювання запланованої діяльності до її початку і можливість відмови у наданні дозволу, якщо безпеку гарантувати неможливо. Разом з тим процес адаптації українського екологічного законодавства до цих вимог супроводжується проблемами [9, с.249–251]. Узагальнюючи, серед інструментів і процедур права ЄС доцільно виокремити три групи: по-перше, попередня оцінка можливості дотримання екологічної безпеки до надання дозвільного документа; по-друге, запровадження поточних кількісних і якісних нормативів для видів спеціального природокористування, відповідність яким перевіряється на етапі планування; по-третє, поступове посилення вимог до окремих видів діяльності з метою зменшення екологічних ризиків. Порядок попереднього оцінювання впливів, який може бути інтегрований і у сферу спеціального природокористування, насамперед закріплений у Директиві № 2011/92/ЄС [10, с.200], частково імплементованій Законом України "Про оцінку впливу на навколишнє середовище" [11, с.138]. Зміст цієї директиви, визначений послідовно в преамбулі, спирається на принципи запобігання і превенції; дозволи на реалізацію визначених державних і приватних проєктів можуть надаватися лише за умови попередньої екологічної оцінки їх впливів; при оцінюванні враховуються потреби громадського здоров'я, поліпшення стану довкілля, якості

життя, збереження біорізноманіття й відтворюваності екосистем; забезпечується дієва участь громадськості, яка включає як можливість висловити позицію, так і обов'язок органу її врахувати; підвищується ефективність оцінювання для захисту життя і здоров'я людей та довкілля. Державам-членам надається право деталізації: встановлення критеріїв віднесення проєктів до тих, що підлягають попередній оцінці; визначення переліку інформації, яку заявник подає для оцінки; окреслення компетентного органу; а також обрання моделі – інтегрувати оцінку у ширшу дозвільну процедуру чи проводити її як самостійну. З погляду цієї теми показовим є Додаток II до Директиви № 2011/92/ЄС: низка об'єктів і видів діяльності, щодо яких держави можуть запроваджувати обов'язковість попередньої оцінки, прямо пов'язана з природними ресурсами та їх використанням. Сюди належать, зокрема, проєкти лісового та водного господарства й сільського розвитку, іригація та дренаж, підземні та відкриті гірничі роботи, видобуток торфу, глибоке буріння (геотермальне, для зберігання відходів тощо), підземне зберігання горючих газів. Такий спектр свідчить про визнання високої потенційної небезпеки для довкілля і потреби в попередній оцінці. Використана термінологія водночас широка й відмінна від української, що вимагає адаптації переліків і понять до національної практики з урахуванням специфіки об'єктів та робіт, характерних саме для України. Процедура оцінювання за Директивою № 2011/92/ЄС включає подання заявником інформації про проєкт (опис і просторові характеристики на стадіях будівництва та експлуатації; основні параметри виробничого процесу; оцінку відходів і викидів; альтернативи та обґрунтування вибору; опис компонентів довкілля, на які можливий вплив; прогноз значущих впливів; методи прогнозування; запобіжні та пом'якшувальні заходи). Передбачено право заявника отримати попередній висновок щодо повноти поданих даних для коригування матеріалів, а також обов'язок державних органів надавати всю наявну у них релевантну інформацію. Далі компетентні органи за своїми повноваженнями можуть надавати зауваження; здійснюється інформування громадськості про звернення

за дозволом, про те, що проєкт підлягає оцінці, про можливі рішення та доступність матеріалів, а також визначаються способи участі громадськості. Уся проєктна інформація й висновки органів мають бути відкритими; неурядові організації з охорони довкілля визнаються заінтересованою стороною за замовчуванням. Зацікавленій громадськості надаються своєчасні й реальні можливості подати зауваження, після чого приймається рішення про надання або відмову у дозволі, оприлюднюється його зміст із мотивами, врахованими позиціями, а також, за потреби, переліком запобіжних і компенсаційних заходів; передбачено право оскарження до суду чи іншого неупередженого органу. Комплекс попередніх процедур доповнюють механізми стратегічної екологічної оцінки, визначені Директивою № 2001/42/ЄС, а також вимоги Директиви № 2003/35/ЄС щодо участі громадськості у підготовці планів і програм, пов'язаних із довкіллям. Європейський підхід особливо підкреслює значення повного доступу до екологічної інформації за Директивою № 2003/4/ЄС, де поняття "екологічна інформація" тлумачиться широко і охоплює дані про складові довкілля, фактори впливу, управлінські заходи, звіти про застосування законодавства, економічні аналізи, а також відомості про стан здоров'я і безпеки людей у тій мірі, у якій на них впливають або можуть вплинути стан елементів довкілля чи відповідні фактори. Директива зобов'язує органи влади активно публікувати і поширювати таку інформацію, у тому числі з використанням електронних засобів, забезпечувати надання її у запитуваних формах і форматах, створювати практичні процедури легкого доступу та публічні реєстри. Узагальнений аналіз названих актів права ЄС і зобов'язань України за Угодою про асоціацію свідчить про доцільність широкої імплементації їхніх процедур у дозвільні відносини сфери спеціального природокористування. Підставою для цього слугує вища ефективність і конкретність норм ЄС порівняно з чинними національними приписами, насамперед завдяки чіткості попередньої оцінки безпеки проєктів, планів і програм та реальним, а не номінальним, інструментам громадського контролю за їх проведенням і результатами. Більшість процедур

Директиви № 2011/92/ЄС логічно поширити і на спеціальні види природокористування, оскільки значна частина “проєктів”, що підлягають оцінці, прямо пов’язана з використанням природних ресурсів, а отже, з притаманним їм екологічним ризиком. Виходячи з цього, доцільно забезпечити застосування попередньої оцінки впливів до спеціального водокористування, землекористування, користування надрами, лісокористування, а також до викидів забруднювальних речовин зі стаціонарних джерел, водночас уникаючи дублювання вже наявних процедур у національному праві. Слід також урахувати, що із запровадженням Закону України “Про оцінку впливу на навколишнє середовище” низка видів спеціального природокористування набула статусу прямих об’єктів цієї процедури (перша група). До них, за статтею 3, віднесено, зокрема, будівництво окремих гідротехнічних споруд портів, певні операції з відходами, окремі випадки забору чи штучного поповнення підземних вод, окремі греблі й водосховища, видобуток нафти і газу на шельфі, розробку кар’єрів та інші види діяльності, а також установки очищення стічних вод визначеної потужності [60, с.390–395]. Другу групу формують види спеціального природокористування, що стають об’єктами оцінювання опосередковано – у межах діяльності, яка підлягає ОВД (наприклад, землекористування та водокористування нафтопереробним підприємством). До третьої, найбільш численної групи належать види, які прямо чи опосередковано не охоплені ОВД. Для кожної з названих груп мають бути визначені особливості попередньої оцінки їх екологічної безпеки. Базові засади такої процедури доцільно закріпити на рівні Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища” та відповідних ресурсних законів, а детальний порядок – доручити Кабінету Міністрів України з обов’язковим урахуванням специфіки застосування щодо кожної з трьох груп спеціальних відносин. Водночас у національному праві слід передбачити окремі особливості для тих видів природокористування, які вже є об’єктами ОВД, аби уникнути паралелізму процедур і забезпечити їх узгодженість у межах єдиної превентивної моделі.

Висновки до розділу 3

1. Забезпечення екологічної безпеки під час спеціального природокористування спирається на комплекс правових інструментів, серед яких: по-перше, встановлення для спеціальних природокористувачів чітко визначених обов'язків екологічного спрямування; по-друге, наділення третіх осіб, насамперед державних органів, регуляторними повноваженнями щодо здійснення нагляду (контролю) за виконанням цих обов'язків; по-третє, закріплення в законодавстві дієвих заходів юридичної відповідальності за їх невиконання; по-четверте, наявність правових процедур для оперативного припинення права на спеціальне природокористування у разі порушення екологічної безпеки.

Водночас чинні акти у сферах надр, земель і вод не містять достатньо ефективних процедур гарантування екологічної безпеки, хоча окремі нормативні вимоги, за умови їх належної конкретизації, можуть працювати на цю мету (йдеться, зокрема, про положення Кодексу України "Про надра", Законів України "Про нафту і газ", "Про угоди про розподіл продукції", типових угод про умови користування надрами, а також Земельного кодексу України, Водного кодексу України тощо). Для підсилення превентивного потенціалу регулювання слід розробити й затвердити на рівні постанов Кабінету Міністрів України відповідні кількісні та якісні показники (нормативи) екологічної безпеки для кожного виду надрокористування, землекористування й водокористування; такі стандарти мають бути науково обґрунтованими, відображати специфіку притаманних ризиків і залишатися реалістичними для застосування з урахуванням сучасного рівня технологічного розвитку у відповідних галузях.

ВИСНОВКИ

Магістерське дослідження здійснює теоретичне узагальнення й пропонує розв'язання важливої наукової проблеми, пов'язаної з виробленням положень і висновків для поглиблення знань та вдосконалення механізмів реалізації державної екологічної політики в Україні; у межах роботи сформульовано розгорнуті теоретичні й прикладні результати. З'ясовано еволюцію наукових підходів до регулювання безпеки природокористування для населення – від пріоритету охорони природи та раціонального використання ресурсів до превентивного управління екологічними ризиками й інтеграції екологічних вимог у господарську діяльність. Цей розвиток підходів пояснює перехід від декларативних норм до інструментів, що дозволяють запобігати порушенням ще на етапі планування діяльності.

Уточнено нормативно-правову основу забезпечення екологічної безпеки спеціального природокористування. Провідну роль відведено Конституції України як актові вищої юридичної сили, що закріплює обов'язок держави гарантувати екологічну безпеку та право кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля, а також спеціальному законодавству у сфері охорони навколишнього природного середовища, яке конкретизує напрями державної політики. Показано значення нормативної конвергенції з правом ЄС, зокрема в частині оцінки впливу на довкілля та доступу до екологічної інформації, що посилює превентивність і прозорість рішень у сфері спеціального природокористування.

Визначено види та структуру правовідносин із забезпечення екологічної безпеки спеціального природокористування. До їх складу входять суб'єкти (спеціальні природокористувачі, уповноважені органи, заінтересована громадськість), об'єкти (життя і здоров'я людини, довкілля як цілісна система, природні ресурси), зміст (взаємні права, обов'язки, заборони), а також юридичні

факти виникнення, зміни й припинення прав і обов'язків. Системоутворювальною категорією обґрунтовано екологічний ризик, який слугує підставою для запровадження запобіжних заходів у дозвільних процедурах і в процесі фактичного користування.

Проаналізовано інструменти гарантування екологічної безпеки на дозвільній та експлуатаційній стадіях. На етапі надання дозволів ключовим є попередній контроль через процедури оцінювання впливів та встановлення умов – лімітів, стандартів, технологічних вимог. На етапі здійснення діяльності визначальними є моніторинг, державний нагляд (контроль), можливість оперативного зупинення робіт і притягнення до юридичної відповідальності у разі порушень. Зміст і інтенсивність цих заходів диференційовано за видами спеціального природокористування – надрокористування, водокористування, лісокористування, спеціальне землекористування, викиди в атмосферне повітря – з урахуванням профілю ризиків.

Узагальнено особливості правового забезпечення екологічної безпеки для окремих різновидів спеціального природокористування на основі порівняльно-правового аналізу. Підтверджено доцільність нормативного закріплення обов'язку діяти за екологічно безпечними технологіями і дотримуватися кількісних та якісних показників безпеки, розвитку процедур моніторингу та аудиту, застосування механізмів оперативного припинення діяльності у разі загрози життю й здоров'ю людей, а також відповідальності, співмірної завданій шкоді та суспільній небезпеці порушення. Досвід права ЄС засвідчує ефективність превентивної моделі регулювання та зміщення акценту з постфактум-санкцій на управління ризиками до початку діяльності.

Запропоновано напрями вдосконалення національного законодавства у сфері гарантування екологічної безпеки спеціального природокористування з урахуванням адаптації до права ЄС. Курсив авт.: доцільно закріпити в законі чітку мету дозвільних процедур як інструменту запобігання порушенням екологічної безпеки; уніфікувати склад умов дозволів (ліміти, найкращі доступні

технології та методи, плани моніторингу); запровадити обов’язкові показники безпеки за видами спеціального природокористування з періодичним переглядом; посилити процесуальні гарантії участі громадськості та відкритість даних про стан довкілля; установити пріоритет норм екологічного законодавства у разі колізій із загальногосподарськими актами; розширити підстави для тимчасового зупинення або анулювання дозволів у разі загрози життю та здоров’ю людей чи невиконання екологічних умов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрейцев, В. І. (1996). Екологічне право. Курс лекцій в схемах. Загальна частина. К.: Вентурі.

2. Андрейцев, В. І. (2000). Гармонізація як форма оптимізації українського законодавства: проблеми методології (еколого-правовий контекст). Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки, (38), 4–14.

3. Андрейцев, В. І. (2001a). Конституційно-правові засади національної екологічної безпеки. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки, (41), 5.

4. Андрейцев, В. І. (2001b). Проблеми кодифікації законодавства у сфері забезпечення екологічної безпеки. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки, (42), 5–14.

5. Андрейцев, В. І. (2002a). Конституційне право громадян на екологічну безпеку: контрольно-наглядові гарантії. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки, (45), 9–21.

6. Андрейцев, В. І. (2002b). Конституційне право громадян на екологічну безпеку: функціонально-процесуальні гарантії. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки, (46), 82–89; (47), 162–172.

7. Андрейцев, В. І. (2006). Кодифікація екологічного законодавства: стан і проблеми законодавчого конструктивізму. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки, (71), 4–14.

8. Андрейцев, В. І. (2013). Еволюція наукових доктрин екологічного права. У Правова доктрина України (т. 4, с. 97–129). Х.: Право.

9. Анісімова, Г. В. (2018). Безпекове майбутнє України в контексті інтеграційних процесів: еколого-правові аспекти. У Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (с. 75–81). Одеса: Гельветика.

10. Балюк, Г. І. (1997). Правові аспекти забезпечення ядерної та

радіаційної безпеки в Україні. К.: МОУ, ІЗМН КУ.

11. Балюк, Г. І. (2005). Поняття соціального захисту громадян за надзвичайних екологічних ситуацій. Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Юридичні науки, (63), 13–18.

12. Балюк, Г. І. (2016). Екологічне право чи екологічне “безправ’я”? У Матеріали круглого столу (с. 29–37). Х.: Право.

13. Боковикова, Ю. В. (2006). Державне управління використанням мінерально-сировинних ресурсів України (автореф. дис.). Х.: НАДУ.

14. Власенко, Ю. Л. (2010). Оптимізація законодавства України у сфері забезпечення екологічної безпеки (автореф. дис.). К.: КНУ імені Тараса Шевченка.

15. Галущенко, О. М. (1999). Балансова оцінка водних ресурсів річок басейну Дніпра… (автореф. дис.). К.: КНУ імені Т. Шевченка.

16. Гетьман, А. П., Шульга, М. В., Бредіхіна, В. Л., та ін. (2012). Правове регулювання екологічної безпеки в Україні: навчальний посібник. Х.: Право.

17. Грицан, О. А. (2009). Правові засади екологічного контролю за використанням та охороною надр (автореф. дис.). К.: ІДП ім. В. М. Корецького НАН України.

18. Джуган, В. О. (2009). Правове регулювання використання і охорони вод в Україні (автореф. дис.). К.: НУБіП.

19. Довкілля. (1999). Довкілля. У Ю. С. Шемшученко (ред.), Юридична енциклопедія (т. 2, с. 230). К.

20. Євстігнєєв, А. (2010). Правове забезпечення екологічної безпеки при здійсненні спеціального природокористування… Форум права, (4), 354–359.

21. Євстігнєєв, А. (2011a). Основні засади … як джерело права екологічної безпеки. Юридична Україна, (9), 69–73.

22. Євстігнєєв, А. (2011b). Право на екологічну інформацію… Юридична Україна, (6), 93–98.

23. Євстігнєєв, А. (2012a). Правове регулювання реалізації сталого

розвитку в Україні… Вісник КНУ. Юридичні науки, (92), 45–49.

24. Євстігнєєв, А. (2012b). Сутність правового забезпечення балансу… Часопис КУП, (3), 292–296.

25. Євстігнєєв, А. (2018). Екологічна безпека спеціального природокористування в Україні у контексті сталого розвитку: теоретико-правові аспекти. К.: Гордон.

26. Ільїна, Н. Л. (2008). Організаційно-правові засади забезпечення екологічної безпеки у плануванні та забудові міст України (автореф. дис.). К.: КНУ.

27. Качинський, А. Б., & Хміль, Г. А. (1997). Екологічна безпека України: аналіз, оцінка та державна політика. К.: НІСД.

28. Кобецька, Н. Р. (2016). Дозвільне і договірне використання природних ресурсів в Україні. Івано-Франківськ: ПНУ ім. В. Стефаника.

29. Ковалевська, Ю. С. (2009). Державне управління процесами забезпечення екологічної безпеки в Україні (автореф. дис.). Донецьк: ДДУУ.

30. Костицький, В. В. (2016). Сучасний зміст екологічної функції держави. У Матеріали круглого столу (с. 42–45). Харків: Право.

31. Костицький, В. В. (2017). Про необхідність третьої революційної зміни змісту доктрини екологічного права. У Збірник тез (с. 209–213). Чернівці.

32. Краснова, М. В. (1997). Гарантії реалізації права громадян на екологічну інформацію (автореф. дис.). К.: КНУ.

33. Краснова, М. В. (2002). Правові аспекти захисту екологічних прав громадян. Вісник КНУ. Юридичні науки, (46), 89–103.

34. Краснова, М. В. (2003). Правове забезпечення участі громадськості… Вісник КНУ. Юридичні науки, (48), 263–273.

35. Краснова, М. В. (2005). Екологічні права і обов’язки громадян. У Ю. С. Шемшученко (ред.), Екологічне право України: академічний курс (с. 39–66). К.: Юридична думка.

36. Краснова, М. В. (2015a). Системність в теорії екологічного права…

У Матеріали круглого столу (с. 61–71). Дніпро: НГУ.

37. Краснова, М. В. (2015b). Сучасні реалії природоресурсного права України. У Матеріали круглого столу (с. 105–106). Х.: Оберіг.

38. Краснова, М. В. (2016). Конституція України як фактор розвитку екологічного права… У Збірник матеріалів круглого столу (с. 243–246). Чернівці.

39. Краснова, Ю. А. (2010). Правове регулювання забезпечення екологічної безпеки в галузі авіації (автореф. дис.). К.: КНУ.

40. Краснова, Ю. А. (2013). Правове регулювання екологічної безпеки в Україні. К.: Алерта.

41. Краснова, Ю. А. (2017). Право екологічної безпеки України: теоретичні аспекти. К.: НУБіП України.

42. Кулинич, П. Ф. (2014). Правове забезпечення екологічної безпеки агросфери: постановка проблеми. У Матеріали круглого столу (с. 79–82). Чернівці.

43. Локтєва, Н. В. (2007). Правове регулювання комплексного використання водних ресурсів Дніпровського басейну (автореф. дис.). К.: КНУ.

44. Макаренко, Н. А. (2015). Правове регулювання екологічної безпеки в сфері видобування нафти та газу в Україні (автореф. дис.). К.: КНУ.

45. Макаренко, О. Ю. (2011). Правовий режим земель, наданих для використання надр (автореф. дис.). Донецьк: НАН України.

46. Максіменцева, Н. О. (2006). Правове забезпечення поводження з небезпечними відходами (автореф. дис.). К.: КНУ.

47. Махмуд, А. А. А.-Н. (2008). Екологічна безпека як предмет політики міжнародного співробітництва (автореф. дис.). К.: ІДП НАН України.

48. Матвійчук, О. В. (2011). Еколого-економічне оцінювання використання водних ресурсів України (автореф. дис.). Рівне: НУВГП.

49. Мунтян, В. Л. (1966a). Правова охорона природи Української РСР. К.: Вид-во Київського університету.

50. Мунтян, В. Л. (1966b). Охрана природы и воспитание человека. К.:

УТОП.

51. Мунтян, В. Л. (1973). Правові проблеми раціонального природокористування. К.: Вид-во Київського університету.

52. Мунтян, В. Л. (1982). Правова охорона природи УРСР. К.: Вища школа.

53. Непийвода, В. П. (2006). Правове регулювання відносин щодо лісів у контексті сталого розвитку (автореф. дис.). К.: ІДП НАН України.

54. Носік, В. В. (2013). Земельне право України: методологія, теорія, перспективи розвитку. У Правова доктрина України (т. 4, с. 623–644). Х.: Право.

55. Носік, В. В. (2017). Наукові ідеї В. Л. Мунтяна… У Збірник тез конференції (с. 11–15). Чернівці.

56. Пашенюк, І. А. (2010). Еколого-економічні засади водогосподарського районування… (автореф. дис.). Рівне: НУВГП.

57. Петровці, М. М. (2004). Ефективність діяльності підприємств-природокористувачів… (автореф. дис.). Ужгород: УжНУ.

58. Позняк, Є. В. (2006). Правові аспекти здійснення громадської екологічної експертизи в Україні (дис.). К.: КНУ.

59. Прохоренко, К. А. (2011). Клімат як об’єкт еколого-правової охорони (автореф. дис.). К.: КНУ.

60. Сидорчук, Б. О. (2008). Еколого-економічні механізми раціонального використання і охорони водних ресурсів (автореф. дис.). Рівне: НУВГП.

61. Сушик, О. В. (2010). Правові засади забезпечення радіаційної безпеки за законодавством України (автореф. дис.). К.: КНУ.

62. Третяк, Т. О. (2011). Реалізація права на екологічну безпеку в Україні (автореф. дис.). К.: КНУ.

63. Труфан, І. В. (2005). Правове регулювання комплексного використання водних ресурсів Дніпровського басейну (автореф. дис.). Х.: НЮАУ.

64. Фесюк, В. О. (2002). Водогосподарський комплекс м. Луцька… (автореф. дис.). К.: КНУ.

65. Фролов, М. О. (2001). Правові аспекти екологічного ризику (автореф. дис.). К.: КНУ.

66. Хіврич, Ю. Є. (2005). Державне управління засобами забезпечення життєдіяльності регіону… (автореф. дис.). Донецьк: ДДУУ.

67. Хіміч, О. М. (2005). Забезпечення екологічної безпеки адміністративно-правовими заходами, які застосовуються міліцією (автореф. дис.). К.: НАВС.

68. Яроцька, О. В. (2007). Еколого-економічна оцінка водокористування в басейнових водогосподарських комплексах України (автореф. дис.). К.: НАН України.

69. Юрескул, В. О. (2008). Правове регулювання поводження з побутовими відходами в Україні (автореф. дис.). К.: КНУ.

70. Андрєйцев, В. І. (ред.). (2006). Екологічне право України: підручник. Х.: Право.

71. Гетьман, А. П., & Шульга, М. В. (ред.). (2005). Екологічне право України: академічний курс. К.: Юридична думка.

72. Кабінет Міністрів України. (2001, 28 грудня). Про затвердження Порядку розроблення та затвердження нормативів граничнодопустимих викидів забруднюючих речовин із стаціонарних джерел, № 1780. Офіційний вісник України.

73. Кабінет Міністрів України. (2002, 13 березня). Про Порядок розроблення і затвердження нормативів граничнодопустимого рівня впливу…, № 300. Офіційний вісник України.

74. Кабінет Міністрів України. (2002, 13 березня). Про затвердження Порядку проведення та оплати робіт… дозволи на викиди…, № 302. Офіційний вісник України.

75. Кабінет Міністрів України. (2002, 13 березня). Про Порядок

погодження та видачі дозволів на спеціальне водокористування, № 321. Офіційний вісник України.

76. Кабінет Міністрів України. (2007, 23 травня). Про затвердження Порядку видачі спеціальних дозволів на використання лісових ресурсів, № 761. Офіційний вісник України.

77. Кабінет Міністрів України. (2011, 30 травня). Про затвердження Порядку проведення аукціонів з продажу спеціальних дозволів на користування надрами, № 594. Офіційний вісник України.

78. Кабінет Міністрів України. (2011, 30 травня). Про затвердження Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами, № 615. Офіційний вісник України.

79. Кабінет Міністрів України. (2016, 20 січня). Про визнання такими, що втратили чинність… актів санітарного законодавства, № 94-р.

80. Кабінет Міністрів України. (2017, 19 квітня). Про затвердження положення про Державну екологічну інспекцію України, № 275. Офіційний вісник України.

81. Конституція України. (1996, 28 червня). Відомості Верховної Ради України, (30), ст. 141.

82. Кодекс України про надра. (1994, 27 липня). Відомості Верховної Ради України, (36), ст. 340.

83. Лісовий кодекс України. (1994, 21 січня). Відомості Верховної Ради України, (17), ст. 99.

84. Міністерство охорони навколишнього природного середовища України. (2006, 27 червня). Наказ № 309, Про затвердження нормативів граничнодопустимих викидів…. Офіційний вісник України.

85. Міністерство охорони навколишнього природного середовища України. (2006, 9 березня). Наказ № 108, Інструкція про загальні вимоги до оформлення документів…. Офіційний вісник України.

86. Податковий кодекс України. (2010, 2 грудня). Відомості Верховної

Ради України, № 13–17, ст. 112.

87. Про відходи: Закон України. (1998, 5 березня). Відомості Верховної Ради України, (36–37), ст. 242.

88. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон України. (1995, 8 лютого). Відомості Верховної Ради України, (12), ст. 81.

89. Про загальну безпечність нехарчової продукції: Закон України. (2010, 2 грудня). Відомості Верховної Ради України, (22), ст. 145.

90. Про національну безпеку України: Закон України. (2018, 21 червня). Офіційний вісник України, (55), ст. 1903.

91. Про об'єкти підвищеної небезпеки: Закон України. (2001, 18 січня). Відомості Верховної Ради України, (15), ст. 73.

92. Про охорону атмосферного повітря: Закон України. (1992, 16 жовтня). Відомості Верховної Ради України, (50), ст. 678.

93. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України. (1991, 25 червня). Відомості Верховної Ради України, (41), ст. 546.

94. Про основи національної безпеки: Закон України. (2003, 19 червня). Офіційний вісник України, (29), ст. 1433.

95. Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності: Закон України. (2011, 19 травня). Офіційний вісник України, (45), ст. 1824.

96. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності: Закон України. (2005, 6 вересня). Офіційний вісник України, (39), ст. 2429.

97. Угода про асоціацію між Україною та ЄС. (2014, 27 червня). Офіційний вісник України, (75), ст. 2125.

98. Водний кодекс України. (1995, 6 червня). Відомості Верховної Ради України, (24), ст. 189.

99. Земельний кодекс України. (2001, 25 жовтня). Відомості Верховної Ради України, (3–4), ст. 27.

100. Єдиний державний реєстр судових рішень. (n.d.). reyestr.court.gov.ua.

101. Урядовий портал – Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. (n.d.). kmu.gov.ua.

102. План імплементації Директиви 2011/92/ЄС… (n.d.). Кабінет Міністрів України (PDF).

103. Directive 2011/92/EU of the European Parliament and of the Council. (2011, December 13). On the assessment of the effects of certain public and private projects on the environment (codified).